Hoff of Guy Stone handing

Zoe Kipphan

ԸՆՏԱՆԻՔԻՆ ԵՒ ԴՊՐՈՑԻՆ ԲԱՐԵԿԱՄԸ

ՀՈԳԻ ՄԸ ԿԱՋՄԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

ԳՐԵՑ

ՅՈՎՀ. Թ. ՀԻՆԹԼԵԱՆ

ԱՐՏԱՏՊՈՒԱԾ

«ՈՍՏԱՆ» ՊԱՐԲԵՐԱԳՐԻ ԹԻՒ 5Է-Ն

Ժամ
138

Կ. ՊՈԼԻՍ
1912

ՏՊԱՐԱՆ ԵՒ ԿԱՋՄԱՏՈՒՆ
Օ. ԱՐՋՈՒՄԱՆ,
№ 113

ՀՈԳԻ ՄԸ ԿԱԶՄԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Որոշած և խոստացած էի, Ոստանի ներկայ թիւին համար, յօդուածի մը մէջ ամփոփել ինչ որ, մէկ քանի ամիս առաջ, տեսայ, զգացի Տօքտ. Տը Քռօլիի հաստատութեան մէջ՝ անկանոն տղայոց դաստիարակութեան համար (Պրիւսէլի մօտ, 2, Chemin Vossegaet, Uccle Stael)։ Այն մէկ քանի վարժարաններուն մէջ զորս, այս ամառ, այցելեցի, Պելժիացի հոգեակալ բժիշկ-հոգերան-մանկավարժին հաստատութիւնը ա՛յնքան իսկատիպ, ա՛յնքան ուշագրաւ էր որ կը մտածէի թէ կ'արժէ՛ր զայն ծանօթացնել հայ դաստիարակներուն։

Ուրեմն, կը պատրաստուէի, օգտուելով սովորական զբաղմանցս այն խառարումէն զոր ինձ կը թալատրէր Կազանդի արձակուրդը, ծանօթացնել Տը Քրօլիի շահեկան հաստատութիւնը, երբ ես ինքս ալ ծանօթացայ զուիցերիական հրատարակչականի մը մէկ նոր, բոլորովին նոր հրատարակութեանը (H. Lhotzky: Pour former une âme, Saint-Blaise, Foyer Solidariste, 1912)։

Գիրքին թղթատումը, կատարուած՝ յուզումով մը զոր այդ տեսակ նիւթով շահագրգռուողները միայն կրնան երեւակայել, յետաձգել կուտայ ինձ ծրագրուած յօդուածիս խմբագրութիւնը, ա՛չ շատ երկար ատենի համար, մէկ քանի ժամեր միայն, մինչեւ որ կարդայի լմնցնէի Լօցքիի գիրքը։

Ու երբ, ընթերցումս աւարտած, երկիւղած հեշտութեամբ մը կը դոցէի գիրքը, կը զգայի թէ Տէ Քրօլիին վարժարանը դէմ առ դէմ կը գտնուէր, հոգւոյս մէջ, Լօցքիի գիրքին հետ։ Երկուքէն մէկը հարկ էր ընտրել, կամ աւելի ճիշդ, յետաձգել։

Վարանումս երկար չտեւեց։ Տէ Քրօլիի վարժարանին նուիրուելիք յօդուածս յետաձգեցի, սա պարզ պատճառաւ որ Տէքրօլիի վարժարանը մասնաւորապէս ուսուցիչները կը շահագրգռէր, իսկ Լօցքիի գիրքը ծնողքը և ուսուցիչները միանգամայն։

*
* *

Գիրքը, իր բնագրին մէջ գերմաներէն գրուած է (Die Seele deines Kindes, Զուրիխ հոգիեն)։ *Զայն թարգմանող ուսուցչուհին քիչ մը փոխած է անունը և ըրած է՝* pour former une âme։ *Հեղինակը ծանօթ դէմք մը չէ գրական հրապարակին վրայ։ Ընթերցման ընթացքին մէջ մենք կը գիտնանք թէ հեղինակը քիմիագէտ մըն է, և ոչ մանկավարժ մը, թէ նոյն իսկ շատ մեծ հաւատք չունի մանկավարժութեան կամ գիտական հոգեբանութեան վրայ՝ զոր իր գրքին մէջ հոս հոն կը ծաղրէ, թէ զարգացած հայր մըն է ան, առ նուազն եօթանասուն տարեկան, խնամուած մօր մը զաւակ և խոհական կնոջ մը ամուսին, և թէ իր գիրքը ուրիշ բան չի պարունակեր բայց եթէ իր անձնական խորհրդածութիւն-*

ները՝ իբր հայր, խորհրդածութիւններ՝ որոնք կը ղրկեին իր զաւակներուն և ուրիշներուն զաւակներուն վրայ կատարած իր դիտողութիւններէն։

«Ամենայն պարզութեամբ քննենք մեր նիւթը· գիտական հոգեբանութեան պէտք չկայ· կեանքին փորձառութիւնը կը բաւէ· իսկ իբր առարկայ՝ կեանքը»։ Ժան-Ժաքի արժանաւոր աշակերտն է Լօցքի, որ անհուն վստահութիւն ունի բնութեան վրայ։

Կը խոստովանիմ թէ այս մասնաւոր պարագան — մանկավարժական գիրք մը՝ գրուած ոչ ի պաշտօնէ մանկավարժի մը կողմանէ — մասնաւոր աղդեցութիւն մը ունեցաւ երկու յօդուածներէն մէկին կամ միւսին արուելիք առաջնութեան վրայ։ Քիչ, շատ քիչ անգամ մանկավարժ մը նոր, զուտ անձնական հայեացքներ կ'ունենայ մանկավարժական խնդրոյ վրայ։ Քիշխներ մանաւանդ կը գտնէք զանազան մանկավարժական երկասիրութեանց մէջ։ Համոզուած եմ թէ դպրոցը շատ իմաստուն բան մը պիտի ընէր եթէ կանոնաւոր ժողովներու մէջ, տարբեր տարբեր ասպարէզներու հետեւող (վաճառական, արուեստաւոր, բժիշկ, փաստաբան) ողջամիտ ծնողներու կարծիքները լսէր պարբերաբար, դպրոցական խնդրոց վրայ·

Այդ ողջամիտ դասակարգէն է Լօցքի, որուն տեսութիւնները, զերծ մանկավարժին ու դաստիարակին նախապաշարումներէն, իրականութեան վրայ հիմնուած «իրագիտական դասեր» են, և իրենց այս հանգամանքով մասնաւոր հետաքրքրութեամբ և ախորժով կը կարդացուին, հարկադրելով ինքզինքին մեր խորհրդածութեանց։

*
* *

Լօցքի գիրքին մէջ պէտք չէ փնտռել այն դասական ակադեմական լեզուն և շարադրութեան մեթոտը՝ որով պիտի գրէր և շարադրէր ախոյանաւոր մանկավարժ մը։ Ազատ՝ իմաստասիրական ոճին յատուկ եղող երկչոտութիւններէն, շրջահայեցութենէն, լռութիւններէն, Լօցքի գրիչը կայտառ, անվախ, համարձակ և անկեղծ, առանց ո և է թաքուն մտածումներու, առանց ուրիշին մտածածներէն ու մտածելիքներէն ազդուելու, միշտ լուրջ՝ բայց զուարթ, առանց նկատի առնելու գրականութեան կանոնները, կը թափէ խորհրդածութիւնները այնպէս ինչպէս կը ներկայանան անոնք մտքին առջեւ, առանց ո և է սեթեւեթանքի ենթարկելու զանոնք։ Ու գիրքին այս յատկանիշը կրկնապէս ախորժելի, կրկնապէս շահեկան ու կրկնապէս օգտակար կ'ընէ զայն· ա՛հ, անկեղծ, անսեթեւեթ, ու միեւնոյն ատեն լուրջ, խոկալու ստիպող մտածումներու հետ հաղորդակցութեան մտնելու հեշտա՛նքը···։

*
* *

Գիրքը կը բացուի Վիլֆրէտ Մօնօի գեղեցիկ յառաջաբանովը, որուն կը յաջորդէ թարգմանիչին, Վալէտ-Մօնի, սա յայտարարութիւնը թէ՝ ինքը ջանադիր եղած է հաւատարիմ թարգմանը ըլլալ հեղինակին մտածումներուն, բայց առով անխտիր որդեգրած չըլլար հեղինակին բոլոր գաղափարները։

Ու Լոցքի կը ակսի խօսիլ իրր գլխաւոր բնաբան ընտրելով Տղան եւ բնութիւնը, տղամ եւ ծնողք. Ֆիզիքական դասիարակութիւն, տղան եւ գործնական կեանքը, տղան եւ գիտութիւնը, տղան եւ կրօնքը։ Այս եօթը գլուխները, որոնք պարունակած են վերջաբանով մը, ստորաբաժնուած են առաւել կամ նուազ բազմաթիւ նիւթերու։

Ներկայ յօդուածիս նպատակն է ի վեր հանել ինչ որ համարիմ յատկանշական կամ չափական գրքին մէջ, անձնական մտածումներս ալ խառնելով հեղինակին մտածումներուն, երբ պէտք տեսնեմ և այն չափով որ յօդուածիս սահմանները կրնան թոյլ տալ ինձ։ Մէկ կողմ պիտի թողում միայն Տղան եւ կրօնքը գլուխը, իրր չափազանց մասնաւոր նիւթ մը։

*
* *

«Տղան. բառ խորհրդաւոր և սրբազան, որ կը պարունակէ, իր մէջ ինչ որ կեանքին մէջ կայ ամէնէն աւելի քաղցր և գժուարին միանգամայն։ Ո՞վ ես դուն, ընթերցող կամ ընթերցողուհի որ իրաւունք ունենաս ըսելու՝ տղաս։ Այդ բառը կրելու այժը կը զգաս քու մէջդ։ Յստակ կերպով կը տեսնե՞ս թէ ի՞նչ է պարտականութիւնը, ի՞նչ է նպատակը»։ Առնք են առաջին բառերը, ու առաջին բառերէն իսկ հեղինակը կը գրաւէ մեր համակրութիւնը, այն երկիւղած յարգանքին, այն խորին պատկառանքին համար զոր կը տածէ տղուն, այդ անհասկնալի ու անմեկնելի էակին, այն անքննելի խորհուրդին» հանդէպ, նաեւ, քիչ մ'անդին գիտակցութեանը համար՝ այն ահաւոր պատասխանատուութեան որ կը ծանրանայ ամէն ծնողքի վրայ, ու այն անդուգական գեղեցկութեան և մեծվայելչութեան որ կը յատկանշէ ծնողքի կոչումը։

*
* *

Քանի որ այնքան փափուկ պաշտօն մըն է ծնողքի պաշտօնը, մաղթելի է որ անոնք միայն ծնողք ըլլալու իրաւունք ունենան՝ որոնց զաւակ կերակրելու և մեծցնելու ձեռնհասութիւնը վաւերացուած է պաշտօնական վկայագրով։ Հեղինակը որ կը զգացնէ կարեւորութիւնը ծնողաց ֆիզիքական և հոգեկան առողջութեան, երբ զաւակ ունենալու կը պարարտուին կրնար խնդիրը քիչ մը աւելի խորէն քննել և ըսել թէ անոնք միայն ծնողք ըլլալու, զաւակներու ծնունդ տալու տեսակետով՝ իրաւունք ունենան որոնց առողջութիւնը՝ ծանր թերութիւններ չի ներկայացներ։ Պատասխանատուութեան զգացման մշակումը, իւրաքանչիւր անհատի մէջ, անշուշտ լաւագոյն, ապահովագոյն թումբն է ընկերային այն մեծ ազէտին դէմ՝ որուն աղբիւրն է ախտաժէտներու ամուսնութիւնը։ Բայց պատասխանատուութեան այդ զգացման մշակումը միայն չպիտի բաւէ, դժբաղդաբար, դեռ երկար ատեն, և օրէնքներու պէտքը կայ ու պիտի մնայ։ Հիւսիսային Ամերիկայի ինչ ինչ նահանգներուն մէջ, ի՛նչ սեն, վիրաբուժական ամլացման կ'ենթարկեն այն անձերը՝ որոնց առողջութիւնը նրպատասաւոր պայմաններու մէջ չի գտնուիր՝ ամուսնութեան տեսակէտով։ Ահա՛ շատ կարուկ միջոց մը, թէեւ ոչ շատ նուրբ։

Երախան ծնաւ։ Սրբարան մըն է անոր սենեակը, սրբարան մաքուր սիրոյ և ուրախութեան։ Պէտք չէ որ հոն մտնեն անոնք որ արժանի չեն մտնելու, անկիրթ չատախօսները, օրինակի համար։ Ամենամեծ հոգածութեան առարկայ պէտք է ըլլան մօրը ու երախային մարմինը ու հոգին։

«Առաջին ճիչը մեծ կարեւորութիւն ունի մարդկային կեանքին մէջ։ Օդը, որ առաջին անգամ ըլլալով գործարաններուն մէջ կը մտնէ, կը բանեցնէ թոքը, հրաշալի փքոց՝ կարող անընդհատ բաներու գիշեր ցորեկ, գրեթէ մէկ դարու չափ։

Պզտիկ սիրտը կը բաբախէր արդէն երկար տաեռնէ ի վեր, բայց առաջին ճիչը արձակուած պահուն միայն՝ թոքը կ'ընդարձակի և ազատ մուտք կուտայ օդին։ Աւելորդ է ըսել որ եթէ նոյնս մտնող օդը ապականուած ըլլայ՝ ճամբաները չուզկով կը բացուին կը գոցուին։ Հետեւանքը այն կ'ըլլայ որ գործարանը պէտք եղած կերպով չգործելով կը տկարանայ։ Ուստի, երբ երախան աշխարհի մէջ իր մուտքը կ'իմացնէ գօրաւոր ճիչերով, ապրելու փափագ պէտք է տեսնենք անոնց մէջ, և ոչ՝ չարութեան նշան։ Եթէ բանի մը նշանը կրնայ ըլլալ այն, մաքուր օդի պակասութեան դէմ բողոքն է։ Բնութիւնը ձրիաբար կուտայ մեզ առաջին օրերու միակ ազգու մնունդը, առանց ագահութեան տանք երախային այդ մնունդը, մաքուր օդը։ Երախային սենեակին օդը չաղտոտենք ածխային թթուով, ծխախոտի ծուխով, չորցնելու համար դրուած ճերմակեղէնով։

Մինչեւ երրորդ օրը, օդը լաւագոյն մնունդն է։ Յետոյ կեանքի նոր աղբիւր մը, ոչ նուազ էական, երեւան կ'ելլէ ինքնին։ Կաթը չատ նմանութիւններ ունի կեանքին առանգապահ արիւնին հետ, և մայրերը պէտք է մեծ պատիւ և երջանկութիւն համարեն իրենց սեպհական գոյացութիւնովը մնուցանել իրենց զաւակները, իրենց բնութեան մատակից ընել զանոնք։ Լօգքի, ինչպէս Ռուսօ, կը պաշտպանէ մայրական դիեցման անհրաժեշտութիւնը, ասոր փոխարէն կցկով այն անսահման վտանգութիւնը որ կայ մայրական թեւերուն տակ հանդչող այդ պզտիկ անպաշտպան էակին մէջ։ Ու այս վերջին փաստը ամէնէն նուազ յուզիչը չէ և ոչ ալ ամէնէն նուազ պերճախօսը։ ընդհակառակը։ Ա՜հ, ինչ հրաշալի հաղորդակցութիւն է ան՝ որ կը հաստատուի մօր մը և իր սանդիպին միջեւ։ Այն տեսն է որ կը կազմուին հոգիէ առ հոգի խոր կապերը։ Ահա գերազանց պաշտօնը, զոր մայրը միայն կրնայ կատարել։

Բնութիւնը երեք բան ձրիաբար կը նուիրէ երախային և պէտք չէ թեթեւօրէն զրկենք զինքը անոնցմէ։ Նախ օդը։ Յետոյ, մայրական կաթը, որուն թանկագին աղբիւրը պէտք չէ ցամքեցնել՝ զայն չգործածելով։ Երրորդն է ջուրը։ Օրորոցէն սկսեալ, վարժեցուցէք ձեր մանկիկը բծախնդիր մաքրութեան։ Մաքրութեան ճաշակը այնքան խորունկ պիտի ըլլայ իր մէջը որ ո և է անմաքրութիւն բնազդական զզուանք մը պիտի պատճառէ իրեն։ Եւ ոչ միայն իր մարմինը, այլ նաեւ իր բարոյական առաջնութիւնը պիտի նպաստաւորուի մաքրութեան այս ունակութենէն։ Մա-

նուկին համար ջուրը սկիզբն է խմաստութեան, ինչպէս ըսած է Տիկին Քէռկիսման։

*
* *

Քանի՞ զաւակ։ Այս հարցումին կը պատասխանէ Լօցքի այնքան դիւրաւ՝ որքան դիւրաւ կը լուծէ ուրիշներուն համար կնճռոտ երևցած խնդիրները։ Վիճակագրութիւնները % 75 ցոյց կուտան, Գերմանիոյ համար դժբաղդ ամուսնութեանց թիւը։ Այս համեմատութիւնը որ հատանակարար անծանօթ չէ Լօցքիի, վախ չի պատճառեր իրեն։ Ինը զաւակ ունի ինքը, մէկ հատ ալ մեռած, բնաւ դժգոհ չերևիր իր զաւակներուն թիւէն, կամ եթէ դժգոհութիւն մը ունի, աւելի մեծ թիւով զաւակներ չունենալն է, կ'երևի, ա՛նքան նախանձով կը խօսի խեղճ փերեզակի մը վրայ որ՝ ծանր հիւանդութեան մը պատճառաւ անկողին ինկած, կը յուշնէր Լօցքիի՝ իր խչտեակին քովիկը գտնուող օրօրոցը, ըսելով. «Ահա՛ քսան և մէկերորդ զաւակս, բայց ա՛նքան հաճոյք կը պատճառէ ան ինձի որ կարծես թէ առջինէկս է։» Եթէ Լօցքի՝ կուսակից է շատ զաւակ ունենալու դիզին, նախ պատճառն այն է որ բնութիւնն է որ կը գաստիարակէ և պէտք է դաստիարակէ տղաքը, և ոչ ծնողքը։ Մանկավարժներուն զաւակները՝ իրենց ստացած դաստիարակութեամբ՝ կեանքի համար պատրաստուած չեն ըլլար։ Լատին հին իմաստասէրին բողոքը, «Նոր դպրոցներու գոյութեան իրաւունքներէն մէկը, արտայայտուած շատ պարզ, անսեթեւեթ ձեւով մը։ Ըստ Լօցքիի, միշտ ցաւալի է միայն մէկ զաւակ ունենալ, որովհետեւ այն ատեն աւելի հաւանակութիւն կայ որ այդ մէկ հատիկին դաստիարակութիւնը ծնողացը կրթական սկզբունքներուն ենթարկուած պիտի ըլլայ։ Մէկ զաւակ ունենալը զաւակ չունենալէ՝ կ'ըսէին հեղինակին ազգակից գիւղացիները, որոնց իրաւունք կուտայ։ Միշտ մէկ զաւակը մտահոգութեանց աւելի է։ Եթէ երկու ըլլան, նորէն աղէկ չպիտի կրնան մեծնալ, և մանաւանդ եթէ տարբեր սեռէ ըլլայ մէկը մօրը, միւսը հօրը նախամեծարեալը կ'ըլլայ։ Արդ, զաւակներու մասին նախամեծարութիւնը ընտանիքներու մէջ դժտութեան պատճառ կ'ըլլայ։—Գոնէ երեք ըլլալու է։ Արդէն ամուսնացեալ այր և կին գոնէ երեք զաւակ պարգեւելու են մարդկութեան. նոր սերունդը հինէն գոնէ մէկ հատ աւելի ներկայացուցիչ պէտք է ունենայ, ապա թէ ոչ, յառաջդիմութիւն չըլլար. բայց այս երեք տղոց մէջ պէտք է որ երկու սեռերն ալ իրենց ներկայացուցիչները ունենան, մանաւորապէս սա տեսակէտով որ մանչ և աղջիկ, ի տղայ տիոց, պէտք է վարժուին միասին ապրելու։ Բայց աղէկ չէ որ երկու սեռերէն մէկը միայն մէկ ներկայացուցիչ ունենայ, որպէսզի այդ մէկ հատը չի չփանայ։ Հետեւաբար երեքէն աւելի աղէկ է չորսը, պայմանաւ որ երկու քոյր և երկու եղբայր ըլլան, որովհետեւ եթէ երեք սա մէկ համեմատութեամբ ներկայացուած ըլլային երկու սեռերը, շատ գէշ բան մը կ'ըլլայ, քիչ մը վերի նկատողութեան համաձայն։ Հետեւաբար ամէնէն աղէկն է հինգ զաւակ ունենալ, մանչ և աղջիկ, ծնողաց հոգատարութիւնը չպիտի կեդրոնանայ մէկ հատին վրայ, այլ մէկէն միւսին պիտի երթայ։ Պզտիկները մեծերէն աւելի իրաւունք

պիտի ունենան խնամքի, տասը տարի պէտք է որ հինգ տղաքները կարենան քալել, այն տեղն անդրանիկը, արդէն բաւական մեծցած, պիտի զբաղի պզտիկներով։ Պատուական դաստիարակութիւն, որովհետեւ բնութեան ձեռքով պիտի կատարուի, և ոչ ծնողաց։ Դուք, ծնողք, վերին հսկողութիւն մը միայն ի գործ պիտի դնէք. այնչափ։ Ալ աւելի աղէկ, հետեւաբար, եթէ կէս երկվեցեակի և աւելի հասնի զաւակներու թիւը։

Ու յետոյ, դիտեցէք թէ կեանքին մէջ յաջողողները անոնք չեն ընդհանրապէս որ ծնողաց գորովոտ դուրգուրանքին առարկայ եղած են, այլ անոնք որ իրենց մանուկ հասակէն մանակից եղած են իրենց ծնողաց հոգերուն։ Անշուշտ դիւրին բան չէ զաւակ մեծցնելը, բայց, ծնողք, ձեր երեւակայածին չափ ալ մասնոգութիւն պատճառող բան մը չէ։ Մի վախնաք, գործին մէջէն դուրս ելլելու հազարաւոր միջոցներ կան։ Ճըշմարիտ դաստիարակութիւնը — իմա՛ բնութեան միջոցաւ տրուած դաստիարակութիւնը — կը ծիծաղի դաստիարակութեան արուեստին վրայ, ինչպէս ճշմարիտ բարոյականը կը ծիծաղի լարոյադիտութեան վրայ։

*
* *

«Մեր» զաւակները մեր սեպհականութիւնը չեն, իրենք ինքզինքնուն կը վերաբերին։ Անոնց վրայ ունեցած մեր իրաւունքները կը չփոթին այն պարտականութեան հետ զոր ունինք, ամենամեծ անշահախնդրութեամբ օգնելու անոնց որ սիրանան իրենց անկախութեան։ Արհամարհանք մի՛ վարուիք անոնց հետ. գերիի տեղ մի՛ դնէք զանոնք։ Ձեր զաւակները ձեր եոն են, ձեզմէ աւելի յաւաջադէմ ըլլալու պատրաստուած։

«Մեր» զաւակները մեր սեպհականութիւնը, մեր ինչքը, մեր սեպհականութիւնը չեն. ծնողք, աղէկ խորհրդածել պէտք է այս խնդրոյն վրայ։ Անշուշտ, կա՛յ տարիք մը ուր — ըստ Լոյքիի, ազաք պէտք է հնազանդիլ սորված ըլլան այն պահուն երբ երկրորդ ատամնաւորութիւնը կատարեալ է — ազան պէտք է կուրօրէն հնազանդի. անասունի մարզանքի (dressage) նման բան մըն է այն տեղն իր դաստիարակութիւնը։ Բայց դաստիարակութեան այս առաջին շրջանին շուտով կը յաջորդէ այն տարիքը ուր ազան տէր կը դառնայ իր իրաւունքներուն, ինքզինքին վերաբերող անհատականութիւն մը կ'ըլլայ։ Այն տեղն, ծնողք, ձեր զաւակներուն համար իբր երէց, իբր փորձառու, խորհրդատուի դեր մը միայն ունիք կատարելիք, ոչ ուրիշ բան. պէտք չէ որ արգելք ըլլաք անոնց եսին հաստատման, ընդլայնման, արտայայտուած այս կամ այն ձեւով, ապարէզի ընտրութիւն, կեանքի ըմբռնում, ամուսնութիւն, և։ Դիտցէք, եթէ արդէն չէք դիտած թէ պատանիները — մանչերը աղջիկներէն աւելի երկար տեղն — անձնասիրական զգացումներէ մանաւանդ կ'առաջնորդուին, մինչեւ քսան տարեկան հասակը, օրինակի համար, բնական երեւեւոյթ մըն է այս, որուն դէմ անտեղի է ոգորիլ։ Մնաց որ, խորհրդատուի ձեր դերը այնքան աւելի ինքնաբերաբար պիտի փնտռեն ձեր զաւակները, որքան աւելի վարժեցուցած էք զանոնք հնազանդութեան՝ անոնց մանկութեան միջոցին, որքան աւելի արդարակշիռ աղա-

տութեան մը ունակութիւնը տուած էք անոնց ամբողջ տասնեւչորս տարիներ՝ միջին հաշուով, ժամանակ և տաքիթ տուած էք անոնց ընտրելու ասպարէզ մը և պատրաստուելու անոր, յարաբերութիւններ մշակելու, միւս սեռը գնահատել սորվելու, ճիշդ գաղափար մը կազմելու դրամին և սեպհականութեան վրայ, և որքան աւելի վստահութիւն ներշնչած էք իրենց ձեր կարողութիւններովը։ Պահանջեցէք անոնցմէ ինչ որ բանաւոր է պահանջել՝ բարեշրջութեան օրէնքներու համաձայն. ձեր զաւակները ձեզմէ մէկ քանի տասնեակ տարիներէ վերջը կ'ապրին, հետեւաբար պէտք է որ ղձեզ գլեն անցնին, մի մոռնաք ասիկա, ի մտի ունեցէք միշտ այս կէտը, ձեր ծնողքի պաշտօնին մէջ, և երբ այսպէս կը վարուիք, հաղուադէպ է որ ձեր զաւակները չուզեն հետեւիլ ձեր խրատներուն, չուզեն ընդունիլ ձեր հեղինակութիւնը։ Իսկ եթէ, դժբախտաբար, չէք յաջողած այս հեղինակութիւնը ունենալու անոնց վրայ, եթէ նոյն իսկ չէք կրցած անոնց սէրը գրաւելու, մի՛ բարկանաք, մի՛ կռուիք, իզուր է, վնասակար է մանաւանդ։ Պէտք չէ որ ձեր ներսիդին նայիք, պէտք է ձեր եսէն դուրս ելլէք։ Զաւակներու ծնունդ տուիք, ոչ ձեզ համար, այլ մարդկութեան համար, ձեր պարտքը չանտեսիք կատարել լուսաւորելու համար ձեր զաւակներուն — մարդկային չղթային այդ օղակներուն — խիղճը, ազատ և անկախ կեանքի պատրաստելու համար զանոնք։ Հոս կ'աւարտին ձեր պարտքն ալ ձեր իրաւունքն ալ։ Սակէ դուրս ինչ որ պիտի պահանջէիք — երախտագիտութիւն, կեանքի մասին ձեր ըմբռնմանց համաձայն ըմբռնումներ -- բարեշրջութեան օրինաց անտեղեակ եսասիրութիւն մը միայն ի յայտ պիտի բերէր, և ուրիշ բանի չպիտի ծառայէր, բայց եթէ ձեր անձին և ձեր ընտանիքին խաղաղութիւնը վրդովելու։

*
* *

Ու չմոռնանք թէ ազատութեան և անկախութեան այդ դաստիարակութեան հաւասար իրաւունք ունին աղջիկներն ալ։ Ազէկ է ի վեր հանել այս կէտը, որովհետեւ դեռ խոիր մը կը դնեն ծնողք մանչերու և աղջիկներու դաստիարակութեան ուղղութեան մէջ, թէեւ բարքերը բաւական փոխուած ըլլան, այս տեսակէտով, համեմատաբար ստաւոթիւ ընտանիքներու մէջ։ Տակաւին, ընդհանրապէս, աղջիկները կը մեծցնեն սարկութեան մէջ։ Անոնք անմասն են, կարծես, բոլոր մարդոց իրաւունքը եղող ազատութենէն և անկախութենէն։ Անոնց կեանքը մէկ նպատակ ունի. առնակին ըլլալ, զաւակներու ծնունդ տալ և անական գործերով զբաղիլ։ Եթէ ամուսնանայ, կինը գերին և կոյր կամակատարն է էրկանը. եթէ չամուսնանայ, ա՛լ աւելի գէշ, ա՛լ ապրելու իրաւունք չունի։

Մեր աղջիկները այնպէս մը մեծցնենք որ ամուսնութիւնը իբր անհրաժեշտ հարկ մը, իբրև իրենց կեանքին միակ գործածութիւնը չներկայանայ իրենց։ Իսկ երբ ամուսնանան, թող ինքզինքնին նուիրեն իբր անկախ և հպարտ անձ, գիտակցաբար և բոլորովին ազատօրէն։ Մեր մանչ և աղջիկ զաւակները հաւասար բայց տարբեր էակներ են. հետեւաբար անոնց դաստիարակութիւնը տարբեր, բայց համազօր պիտի ըլլայ. երկու-

քին համար ալ նպատակը նոյնը պէտք է ըլլայ, այն է կեանքին համար ազատ և ինքնիշխան էակներ ըլլալ։

*
* *

Դասախարակութեան գործին մէջ, անուշութիւն և խստութիւն միասին պէտք է ընթանան. անուշ խստութիւն մը պէտք է, ինչպէս կ'ըսէր Ֆէնելոն։ Տեսանք արդէն թէ ինչ է Լօցքիի կարծիքը հնազանդութեան մասին. մինչեւ վեց եօթը տարեկան հասակը տղան սորված պէտք է ըլլայ հնազանդիլ։ Իրմէ վեր ուժի մը այս հպատակութիւնը լի է բարիքով՝ տղուն ներկայ և ապագայ կեանքին համար։ Սակայն, եթէ հնազանդութիւնը կարեւոր է, հնազանդութեան վարժեցնելու համար ամէն միջոց անխտիր յանձնարարելի չէ. այսպէս, թէեւ մարմնական պատիժները գերմանական մանկավարժութենէն վտարուած չըլլան, Լօցքի ոչ մէկ կերպով կրնայ արդարացնել զանոնք։ Տղուն արժանապատուութիւնը, անոր մարմնոյն փափկութիւնը, ամէն բան դէմ կ'ելլէ մարմնական պատիժներու գրութեան, որուն Լօցքի ինքն ալ քիչ մը հետեւած է առենօք։

Բայց ամէն առողջ տղայ իր մէջ կը կրէ ապստամբութեան բնազդ մը որ անխուսափելիօրէն երեւան կ'ելլէ օր մը։ Նմանօրինակ պարագայի մէջ ամէնէն աղէտ և բանաւոր միջոց կը թուի Լօցքիի՝ կղզիացնել պզտիկ ապստամբը, մինչեւ որ հանդարտի։ Ընտանիքի անդամներէն և ոչ մէկը թող բարեխօսէ. պէտք է որ տղան գիտնայ թէ ամէնքն ալ համաձայն են։ Երբ ապահով էք որ հանդարտած էք դուք ալ, յանցաւորին քով վերադարձէք։ Մի՛ խօսիք, որպէս զի այդ պահուն հանդիսաւորութեանը չվնասէք. ինքզինքը բարեկաւելու խոստումներ ալ մի կորզէք տղէն։ Անուշութեամբ, լրջօրէն, անոր ձեռքէն բռնեցէք և ընտանեկան շրջանակին մէջ մացուցէք զայն։ Ապահով եղէք թէ յաղթութիւնը ձեր կողմն է և պզտիկ յանցաւորը ճանչցած է ձեր գերազանցութիւնը։ Թող ձեր սէրը լրջութեամբ համակուած ըլլայ, և ճշմարիտ զօրութիւն մը պիտի ըլլաք։ Կրնայ ըլլալ որ այս միջադէպերը կրկնուին, բայց այնքան աւելի քիչ հաւանականութիւն կայ անոնց կրկնուելուն որքան աւելի կատարեալ եղած է ձեր յաղթանակը մէկ երկու անգամ։

Ու մանաւանդ, տղէ մը բան մը պահանջելու համար սպասենք որ թէ տղուն թէ մեր բարկութիւնը անցած ըլլայ. միայն հանդարտութեան մէջ դժուարութիւնները կրնան տղդեցիկ լուծում մը գտնել, և ինքզինքին տէրը մնալ՝ լաւագոյն միջոցն է իր գերիվերութիւնը ցոյց տալու։

Մնաց որ մէկ բառ մը կրնայ ձեզ տաղնապէ ազատել. գիտցէք ոչ ըսել, բայց անանկ մը ըսել որ ձեր խօսակիցը չկրնայ բացատրութիւն ուզել ձեզմէ։ Տրուած հրաման մը բացատրել պզտիկ տղու մը, անոր սա գաղափարը տալէ թէ կրնայ այդ հրամանին դէմ ելլել։

Ծնողք, ձեր հրամանները, արգելքները բանաւոր, արդար թող ըլլան միշտ, եթէ կ'ուզէք հեղինակութիւն ունենալ ձեր զաւակներուն վրայ։ Հակառակ պարագային, կամ այն է որ ձեր զաւակներն են որ հեղինա-

կութիւն պիտի ունենան ձեր վրայ, և կամ, բռնաւորներ պիտի ըլլաք ձեր զաւակներուն համար։ Մէկը միւսէն աւելի գէշ միջոցներ, ու երկրորդը աւելի գէշ քան առաջինը։

*
* *

Դրամը ամէնէն գեղեցիկ գիւտն է մարդկային միտքին, քանի որ, մինչեւ այսօր, դրամը ամէնէն ապահով միջոցը եղած է նիւթին տիրապետելու։ Բայց այդ ամէնէն հզօր միջոցը ամէնէն վտանգաւորն ալ է միւսնոյն ատեն, ահա՛ ինչու պէտք է ազան վարժեցնել զայն գործածելու, և ոչ թէ հեռու պահել ազան դրամէն, այն պատրուակաւ թէ վտանգաւոր բան մըն է, ընդհակառակը, ճի՛շտ վտանգաւոր — ու ա՛յնքան աւելի վտանգաւոր կը դառնայ ո՛րքան քաղաքակրթութիւնը կ'ածի —ըլլալուն համար է որ անոր գործածութիւնը պէտք է սորվեցնել։ Այս պայմաններով, հարուստ ծնողաց պարտականութիւնն է բաւական դրամ դնել իրենց չափահաս զաւակաց տրամադրութեան տակ, որպէս զի այս վերջինները կարենան անկախօրէն և արժանապատուութեամբ ապրիլ։ Իսկ այն ծնողք որ բաւական դրամ չունին տալու համար իրենց զաւակներուն, անոնց պիտի տան այն բանը որ ամէնէն աւելի աղէկ դրամին տեղը կրնայ բռնել. գիտութիւն և կարողութիւն, այսինքն արուեստ։ Հոս ալ չեչտենք սա կէտը թէ այս սկզբունքը կը վերաբերի երկու սեռերուն համար ալ։ Մեր օրով, կինը չատ մը ասպարէզներ ունի իր տրամադրութեան տակ և հեռահետ նոր ասպարէզներ պիտի բացուին իրեն առջեւ։ Անշուշտ, մեր աղջիկները պէտք է պատրաստուին ամուսնութեան համար, բայց որպէս զի կարենան ազատօրէն ընտրել իրենց ճակատագիրը, պէտք է որ իրենց անկախութիւնը ապահովուած ըլլայ կա՛մ արուեստով մը կամ հարստութեամբ։

*
* *

Ցարգեցէք ձեր զաւակներուն արժանապատուութեան զգացումը։ Պատուեցէք մարդկութիւնը ձեր զաւկին անձին մէջ և վարուեցէք անոր հետ այնպէս ինչպէս պիտի ուզէիք որ վարուէին ձեզ հետ՝ եթէ անոր տեղը ըլլայիք։ Անդադար մի՛ յանդիմանէք, մի՛ նեղէք, քարոզ մի՛ կարդաք, ամէն վայրկեան մի՛ զգացնէք ձեր գերիվերութիւնը, զոր ուրիշ բանի չէք պարտիր բայց եթէ դիպուածին՝ որ զձեզ ձեր զաւկէն առաջ ծնուցած է։

Մի՛ նուաստացնէք, մի՛ ծաղրէք ձեր զաւակները օտարականներու առջեւ, հաճոյք զգալով անոնց բոլոր անմտութիւնները հրապարակաւ պատմելէ։ Պիտի ախորժէի՞ք՝ եթէ ուրիշները նոյն բանը ընէին ձեզ համար։ Այդպիսի ընթացք մը թերութիւնները զարգացնելու միայն կրնայ ծառայել։ Եթէ բան մը ունիք ըսելիք, առանձին ըսէք, մտերմօրէն, սիրալիր կերպով, առանց ո և է հեգնութեան։ Յորդոր մը այն ատեն միայն կ'ազդէ՝ երբ ըլլայ մէկն այն վտահութեան գործերէն որ իրարու կը մերձեցնեն երկու հոգիներ։

Կան ծնողքներ ալ որ չեն կշտանար սքանչանալէ իրենց զաւակին սմենաչնչին մէկ տաղանդին վրայ։ Ծանօթներէս աղջիկ մը, կը պատմէ հեղինակը, խորհրդածութեան մը մէջ ընկղմած ըլլալով, ձեռքերը իրարու վրայ դրած էր, մինչդեռ նայուածքը դէպի վեր կ'ուղղուէր։ Մայրը՝ որ հեշտանօք կը հսկէր աղջկանը դէմքին խաղերուն վրայ, կը բացագանչէ. «Ո՜հ, սիրունիկս, նորէն ըրէ. քիչ մը առաջուան դիրքդ առ։» Այս ներկայացումը տուին բոլոր ազգականներուն, և նոյն իսկ լուսանկարիչ մը դրկեցին որպէս զի պզտիկ Մատոնային պատկերը պահեն։ Կենդանագիրը տարօնին մէջ աղուոր տեղ մը գրաւեցաւ. մէկ քառակուսի մեդր տեղ կը գրաւէր։ Ինձի ալ ցուցուցին, և իբր թէ այս չափը չբաւէր, «Սիրունիկս, Մատոնա եղիր՝ պարոնին համար։» Ու աղջիկը նորէն ըրաւ ձեւը։— Պէտք չէ այսպէս վարուիլ. կ'երեւայ թէ իրօք, մարդս ասուածային բնութիւն ունի, քանի որ այս կերպ դատարակութեամբ, այնքան տաք բոլորովին չեն ապականիր։

Շատախօսութիւնը, չարախօսութիւնը շատ գէշ թերութիւններ են։ Ամէնքս ալ անոնցմէ նեղուած ենք։ Շատ մարդոց մէջ ընդհանին են անոնք։ Բայց գոնէ այդ թերութիւնը չմշակենք մեր զաւակներուն մէջ, գոնոնք չձանձրացնենք անհամ անպիտան խօսքերով։ Զափահաս մը անգամ դժուարաւ պիտի հանդուրժէր։ Գիտցէք որ տղան շատ աւելի տպաւորական է և թէ վտանգ կայ որ ձեր օրինակովը քաջալերէք զինքը խօսելու՝ ոչինչ ըսելու համար։ Մի՛ ներէք, նոյնպէս, որ ձեր զաւակները բամբասեն սպասաւորները կամ դրացիները։ Անտարբերութեամբ ընդունեցէք իրենց տեղեկութիւնները։

Երբեմն դիւրաւ կը բարկանանք, նեղսիրտ կ'ըլլանք, այնպէս չէ՞։ Ուրեմն ներենք որ մեր զաւակներն ալ իրենց նեղսրտութեան վայրկեանները ունենան։ Զպահանջենք որ միշտ խմաստուն ըլլան, մինչդեռ մեծերն անգամ յաճախ խմաստուն չեն։ Ինչ անարդարութիւն։ Ամէն մարդ իր գէշ ժամերը և գէշ օրերը ունի, ֆիզիքական խանգարումներու բարդայական հակահարուածն է այս։ Տղան իր փափուկ գործարաններովը՝ մեծերէն աւելի ենթակայ է այս վիճակին։ Ժամանակ տանք իրեն որ հանդարտի, և այնքան աւելի ժամանակ տանք որքան աւելի տպաւորական է տղան։

Ու մանաւանդ, բարկութեան ժամերուն, խմաստութիւն մի՛ քարոզէք բարկութեամբ։ Բարկութիւնը անցնելէ վերջ, կրնաք հանդարտօրէն խօսիլ, քարոզել։ Նոյն իսկ այն տաեն անհրաժեշտ չէ, որովհետեւ տղան իր յանցանքը շատ աղէկ կը հասկնայ և չնորհակալ կ'ըլլայ ձեզ որ հանդուրժած եք իր նեղսրտութեան։

Ոչ մէկ պարագայի մէջ կոչտութեամբ մի վարուիք ձեր զաւակներուն հետ, որոնք ձեր հաւասարներն են, Անոնց տպաւորական բնութիւնը խոշանգում չի վերցներ։ Գուցէ մեր զաւակներուն նkorուսդեսիկ յաճախ մանկավարժական յատի մեթոտներու վերագրելի է։

Դեռ ինչ պէտք չէ ընել։ Պէտք չէ ընել ինչ որ կ'ընեն շատ մարդիկ։ Օրինակով մանաւանդ ազդենք մեր տղոց վրայ։ Եթէ պատուենք և սիրենք մեր զաւակներուն մէջ մեզ նմանող արարածներ, բնազդաբար պիտի

գանենք զանոնք դասակարգելու, անոնց հետ վարուելու լաւագոյն կերպը։ Այն ծնողք որ ոչինչ կը սորվին իրենց զաւակներէն՝ ոչինչ ունին անոնց սորվեցնելիք։

*
* *

Մանկութիւնը կ'անցնի այն փուլերէն որոնցմէ անցեր է մարդկութիւնը։ Առաջին վեց չաբաթները, որոնք կը բովանդակեն առաջին փուլը, նորածինը կը սորվի լալ և խնդալ, ուրախութեամբ հաւանիլ կամ անվեհեր կերպով հակառակիլ։ Առանց արցունքի կեանք չկայ, բայց պէտք է որ կեանքը աւելի ծիծաղ քան արցունք ունենայ։ Պէտք չէ որ կեանքը արտասուաց հովիտ մը ըլլայ։

Առաջին վեց չաբաթները, մայրը երախային կը պարտի, մաքուր օդին, կաթին և մաքրութեան հետ, զուարթութիւն։ Զուարթութիւնը բնական է աղայոց. երբեք առանց պատճառի չեն լար անոնք։ Մանագէտ մը կը պատմէ թէ երիտասարդ ծնողք յուսահատած՝ իրենց զաւկին ճիչերը հանդարտեցնելէ, իրենց երախային խակ դիմեցին, ճար մը գտնելու համար։ Երբ մանկիկը հանուեցուցին քնելու համար, տեսան որ անուշադրութեամբ դրդալ մը թողած էին խանձարուրին մէջ։ Բաւական եղաւ դրդալը հանել խեղճ մանկիկը հանդարտեցնելու համար։ Ուշադիր ըլլանք կարելի եղածին չափ ջնջելու արտմութեան պատճառները։ Առանց կարեւորութեան չէ այս բանը աղուն կեանքին համար. յաղթութիւնը ուրախութեա՛ն է. արտում մարդիկ առաջուց յաղթուած են։ Պէտք է ուրախութեամբ ընդունիլ սիեղերական կարգ ու սարքը, կազմակերպութիւնը՝ փոխանակ ապստամբելու՝ հեծելով։ Մարմնոյ խնամք և հոգւոյ խնամք միասին կ'ընթանան։ Ձեր զաւակը ուժովցուցէք երջանկութեամբ՝ որպէս զի ի վիճակի դնէք զայն դիմագրաւելու ձախորդութեան։ Մա՛յր, առաջին վեց չաբաթները ա՛յս պէտք է ըլլայ քու հոգիդ։

*
* *

Ծիծաղը և արցունքը կարեւոր փոփոխութիւններ կը բերեն աղուն մէջ։ Այսպէս, գիշերը քնանալու բարեբաստիկ ունակութիւնը կը ստանայ։ Ցեսայ, ուրիշ յառաջդիմութիւններ կ'ընէ, ուրիշ փուլերէ կ'անցնի, և այս փուլերը մեր մէջ կ'արթնցնեն գաղափարը այն ժամանակներուն ուր մարդ, ինքզինքին գիտակցութիւնը ստացած, նիւթական աշխարհին տիրելու պէտքը կը զգար և կը փորձէր ուղղաձիգ դիրքով կանգնիլ։ Այս ժամանակամիջոցին մէջ, ձեր զաւակը շատ անհանդարտ է, միշտ կը շարժի, անդամները այս կողմ այն կողմ կը նետէ խնդալով կամ լալով, ամէն տեսակ անակնկալ շարժումներ կ'ընէ որոնք միշտ ուշադիր հսկողութեան մը կը կարօտին, որովհետեւ անկում մը խեղանդամ պիտի թողուր այդ դիւրաբեկ մարմինը։ Հետեւաբար, պէտք է յաճախ գրկած պահել զայն։ Ամէնէն դժուարին հասակն այն է ուր աղան դեռ չի քալեր։ Տղան շատ կ'իյնայ և ընդհանրապէս իյնալէն վնաս մը չի գար իրեն։ Այն առաջին նախահայրը զոր մանուկը կը յիշեցնէ իր կեանքին այս շրջանին

մէջ, հրաշալի կերպով ճապուկ և ուժեղ մարմին մը ունեցած ըլլալու է. անա՛ ինչու անոր պզտիկ սերունդը այնքան դիւրաւ կը յաղթէ բազմաթիւ վտանգներու։

Սակայն այդ մարմինը դիւրաբեկ է, դժուարութիւն կը կրէ պաշտպանելու ինքզինքը մեր ներկայ կեանքին, Ուստի, որքան կարելի է, բաղխումներէ և անկումներէ վերծ կացուցէք զինքը։ Քիչ առնէն իր կաւքէն դուրս պիտի ծռի՝ դիւթուած գետինէն՝ որուն վրայ քալել պիտի սորվի։ Ուրեմն, կարելի եղածին չափ յաճախ գետինը ղրէք զինքը։

Ցուսանք որ օրրոց չկայ ձեր տունը։ Այդ տանջանքի գործին պէտք էր ջնջուեր ամէն տեղ. տղան օրրել՝ գինովցնել է զայն մեքենական միջոցներով, հանդարտեցնել է զայն ապչեցներով։ Արդ, ամէն տեսակ գինովութիւն վնասակար է։ Տղան հանդարտեցնելու երկու միջոց կայ. մէկն է՝ սպասել որ տղան ինքնիրենը հանդարտի. կարելի է տղուն օգնել այս գործին մէջ՝ իր մտածումներու ընթացքը փոխելով։ Երկրորդ հանդարտեցուցիչն է խաղաղութեամբ և մայրական սիրով համակուած մթնոլորտը։ Ոչ ոք մօր մը պէս կրնայ սփոփել։

Այն ինքնամփոփման վայրկեանները որոնք թոյլ կուտան տղուն ինքզինքին գալու հանդարտօրէն, շատ մեծ կարեւորութիւն ունին. ո՞չ ապաքէն կեանքին մէջ բոլոր պարտականութիւնները կը վերածուին սա միակ պարտականութեան, այն է՝ ինքն իր մէջ գտնել բոլոր խոչընդոտներու յաղթելու համար կարեւոր եղող յենակէտը։ Ով որ այս ինքնամփոփման չէ վարժուած մատաղ հասակէն՝ ապագային շատ դժուարութիւններ կը կրէ անոր վարժուելու։

Մայրը պէտք է սփոփէ իր զաւակը, բայց առանց ծայրայեղութեան մէջ իյնալու։ Նախ, պէտք է որ մանուկը չարքաշութեան վարժուի, պզտիկ ցաւերը «բանի տեղ չդնէ»։ Պէտք չէ շփացնել տղան, այս կերպով իսկ ընդունակ ընելով զայն հիւանդութեանց. յետոյ, պէտք չէ որ ծնողք և մատնաւորապէս մայրը, անտեղի մատնոգութիւններ ունենան, միքրոպի սարսափը ունենան։ Մթնոլորտը միշտ լեցուն է միքրոպներով, ուստի՝ չուզենք մեր լիմոններով պիտի կուլ տանք անոնցմէ։ Մնաց որ, այդ միքրոպները քիչ պարագաներու մէջ մեծ վտանգ մը կը ներկայացնեն իրապէս, և նոյն իսկ պէտք է որ անոնցմէ կուլ տանք որպէս զի մեր մարմնոյն մէջի phagocyteներուն՝ միքրոպներու դէմ պատերազմելու կարողութիւնը չբթանայ։ Կարեւորը մեր երախային մարմինը առողջ պահելն է. ատո՛ր պէտք է հոգ տանինք։ Ակամէ դուրս վախեր, սարսափներ ունենալ՝ ախտաժէտ մարդու գործ է, և զրկել է տղան այն խաղաղ մթնոլորտէն՝ որուն իրաւունք ունի։ Մի թունաւորէք ձեր զաւկին ամբողջ կեանքը՝ օրօրոցէն իսկ անոր թեկուզ բերով անմիտ սարսափներ։ Փոխանակ այդ ախտաժէտ հոգածութեան, տղան չրջապատող մթնոլորտը լեցնենք մեր ուրախ հանդարտութեամբ, առողջ կորովով։ Դժուարութիւնները հեռացնելու համար՝ չերթանք զանոնք փնտռել ամէն կողմ, այլ սպասենք որ ներկայանան, և այն ատեն, բայց այն ատեն միայն, գիտնանք ճախորդութեան դէմ հանել ամուր և ուրախ սիրտ մը։ Մեր այս

իմաստուն ստոյիկութիւնը պիտի մանէ մեր զաւակներուն հոգւոյն մէջ, և ասիկա ծնողքի մեր ամէնէն քիչ կարևոր պարտականութիւնը չէ. ընդհակառակը։

Երբ մեր պզտիկ անխորհուրդը կարասի մը զարնուի և մարմինը ցաւցնէ, պէտք չէ ամբաստանել և ծեծել չար կարասին. խելացի մայր մը, այս պարագային, պզտիկ անխորհուրդին խորհուրդ պիտի տայ ուրիշ անգամ աւելի ուշադիր ըլլալ։ — Ու մանաւանդ չափոփենք զինքը երբեք՝ վրէժխնդրութեան մը կարելիութիւնը ընդնշմարել տալով անոր։ Զծածկենք մեր զաւակէն թէ կեանքը յաճախ դժնդակ է, և թէ ապրելու համար պէտք է կորով ունենալ։

Մեր զաւակներուն մարմինը պէտք է վարժեցնենք պաղ ջուրի և օդի, առանց մռնալու, ուստի որդ է ըսել, թէ իրենց մարմինը փափուկ է։ Օդը և ջուրը դեղերէն շատ աւելի ազէկ պիտի յաղթեն մանկական հիւանդութիւններու։

Բայց ասոնք, մարմնոյն այս չարքաշութիւնը բարոյական չարքաշութիւն ալ կը բերէ իր ետեւէն։ Օդի և ջուրի խելացի գործածութիւնը պիտի կրնար ջնջել բոլոր այն չարիքները զոր ծնողք, անհեթեթ վախեցողով, կը վերագրեն ցրտաութեանց։

*
* *

Երբ ոգան քալել կը սկսի, վանդակները կը շատնան իրեն համար, որովհետեւ ոգան վանդակ կը փնտռէ։ Պէտք չէ մտահոգ ըլլալ, եթէ վարժեցուցած ենք զայն նախապէս չարքաշութեան և կեանքի դժուարութիւններուն. ընդհակառակը օգուտ քաղեցէք կեանքի այս շրջանէն, սովորեցնելու համար ոգան՝ վանդակներուն յաղթել. միայն նայեցէք որ վանդակները ոգան այժմուն համեմատական ըլլան։ Եթէ չափազանց յանձնապահանութեամբ, փորձանք մը բերած է գլխուն, մի՛ վրդովիք, չափազանց մի՛ մեղքնաք զինքը, սորվեցուցէք իրեն ոգը ու կոծերը զսպել։ Հիմա ժամանակը եկած է ամէնէն տարրական «իրագիտական դասերը» տալու անոր։

Պիտի ընտանեցնենք զինքը ամէնէն գործածական առարկաներուն հետ (դանակ, պատուաքաղ, մկրատ, լոյս, ևն.) ցոյց տալով թէ ինչպէս պէտք է գործածել զանոնք և ինչ վնասներ յառաջ կրնան գալ եթէ դէշ կամ յանդգնօրէն գործածուին անոնք։

Երբ ոգան կը սկսի առանձին կենալ և քալել, պէտք է նաև որ կարելին և անկարելին ծանօթութիւնը ստանայ։ Երբ տակաւին չէր կրնար քալել, պզտիկ ձեռքը կ՚երկարէր դէպի լուսինը և, սքանչացած, կը փորձէր բռնել փայլուն առարկան։ Պէտք է որ հիմա սորվի փորձառութեամբ — ձէր բռնել փայլուն առարկան։ Պէտք է որ հիմա սորվի փորձառութեամբ — թէ որո՛նք և ամէնօրեայ կեանքը շատ աւելիներ կը ներկայացնէ իրեն — թէ որո՛նք են կարելի բաները։

Բայց անկարելիութիւններ ալ կան մարդուն համար։ Անկարելին իր օրէնքները ունի, զոր ոգան պիտի նախզգայ մեզ հետ ունեցած իր յարաբերութիւններովը։ Իրեն համար առաջին անկարելիութիւնը պէտք է

ըլլայ մեր կամքը կոտրել։ Այն պահուն որ անկախութեան ոգին կը սկսի արթննալ, պէտք է արթնցնենք մեր ազգ մէջ գաղափարն այն մեծ զօրութեան որ թեւատարած կը կենայ մեր կեանքին վրայ, որ չի խոնարհիր մեր փափագներուն առջեւ, բայց որուն առջեւ մենք պէտք է խոնարհինք։ Ով որ կը սիրէ իր զաւակը, զայն կը հնազանդեցնէ։ Տղուն ապագայ բարոյական կեանքին բարօրութիւնը կախում ունի առաջին տարիներու հնազանդութենէն։ Այնքան աւելի դժուարութիւն պիտի կրենք հնազանդութիւն տանալու մեր զաւակէն, որքան աւելի ուժով ըլլայ անոր բնաւորութիւնը։ Հայրասանա՞նք այդպիսի զաւակ մը ունենալուս, բայց ո՛և է պարագայի մէջ պարտութիւն չընդունինք։ Անշուշտ, երբէք պէտք չէ ծեծել՝ իբր բնադատիչ միջոց, սակայն ազուն համար աւելի լաւ է որ մէկ քանի հարուածներ ընդունի քան թէ ժամանակին չը վարժուի հնազանդութեան։ Եթէ հակառակ բոլոր միջոցներու չյաջողիք զայն մարզելու, մի՛ շարունակէք. յաղթուած էք, և ձեր յամառիլը՝ յոռի արդիւնքներ պիտի ունենար երկու կողմերուն համար միանգամայն. թերեւս ապագային ազան իսնայ կարող դասախարակի մը ձեռքը, որ մինչև աստիճան մը, նուազեցնէ ծնողաց ակարութեան ճախող արդիւնքը։ Տղան ա՛լ չպիտի սորվի որդիական հնազանդութիւն. շատ շատ պիտի սորվի յարգել ինչ ինչ օրէնքներ որոնք ինքզինքին կը հարկադրեն։ Այսչափ արդիւնքով գոհացէք։

*
* *

Ինչ մնունդ պէտք է տալ ազուն։ Շատ ջուր վերցնող խնդիր մըն է այս որուն լուծումը գտնել բժիշկներուն կ՚իյնայ։ Սակայն բանաւոր կը թուի այս խնդրոյն մէջ ալ անապրնութեան ճամբին և չբռնադատել ազան ուտելու՝ երբ չուզեր ուտել։ Պատահած է որ այս ինչ ազան որ առաջին ատամնաւորութեան ատեն բան չէր ուզեր ուտել՝ անյաջ դարձած է երկրորդ ատամնաւորութեան ատեն, ու շատ անգամներ այդ սեսակ ազաք մասնաւորապէս ուժով եղած են։

Որովհեսեւ այս շրջանը մարդուն համար ոսկեդարու երջանիկ ժամանակները կը յիշեցնէ, պատշաճ է առատօրէն բանջարեղէն և պտուղ տալ։ Սակայն եթէ ձեր զաւակը միս ուզէ, հեղինակը կը կարծէ թէ կարելի է տալ, բայց քիչ քանակութեամբ և բանջարեղէնի հետ։ Ամէն պարագայի մէջ, առողջարար և աղէկ պատրաստուած մնունդ մը պէտք է տալ։ Լաւագոյն ըմպելիներն են կաթ և ջուրը։ Պարզութիւն, ահա՛ փնտռուելիք առաջին յատկութիւնը մնունդին համար, բայց չի բաւեր որ մնունդը առողջարար ըլլայ և յարմար։ Կարեւոր պայման է որ մնունդը համեմուած ըլլայ զուարթութեամբ։ Գիտէք թէ զուարթութիւնը էական պայմաններէն մէկն է աղէկ մարսողութեան։ Տղաքներով լեցուն տուն մը պէտք է՝ մանաւորապէս ծիծաղկոտ ըլլայ. ապրելու ուրախութիւնը պէտք է զայն ոլորէ, ճաւագայթէ՝ արեւուն լոյսին պէս, այն բոլոր պզտիկ ասաղերով՝ որոնց ապատանարանն է։

Ճաշի պահը լաւագոյն ժամանակն է, տղուն ապու համար կենցաղագիտական լաւագոյն ունակութիւնները։ Թող այդ ժամը զուարթ բայց լուրջ ու սրբազան բան մը ըլլայ և զուրկ չըլլայ այն մեծվայելչութենէն որուն օրինակը Յիսուս տուաւ։ Թող տղաք սորվին լալ և մտիկ ընել։

Բայց աղէկ բաներ միայն թող լեն անոնք, մարմնոյ անունդին հետ բարոյական անունդ ալ թող առնեն անոնք ճաշի պահուն։

Դարձեալ, ճաշի ատեն է որ տղան պիտի սորվի թէ մարդ ամէն տեսածը չի կրնար ուտեն, և օրքան աւելի աղէկ է որ այս ճշմարտութեան իրազեկ ըլլայ ընտանեկան յարկին քաղցր մթնոլորտին մէջ քան թէ կեանքի կռիւին մէջ։ Սակայն միւս ծայրայեղութեան մէջ ալ չինանք և չափազանց չվախնանք գոհացնելու մեր պզտիկներուն որկրամոլութիւնը՝ մէկ երկու համադամներ չնորհելով անոնց. յաճախ անոնցմէ զրկելով է որ համադամներուն ճաշակը կը ոսոտկացնէք տղոց մէջ։

Ու իրր համադամ, մեղր տուէք, այդ առողջարար, պատուական նիւթը, պայմանաւ որ անարատ ըլլայ։

Ձեր զաւկին կեանքին մէջ պիտի գայ պահ մը ուր ձեր զարմացած զաւկին մէջ պիտի արթննայ բուռն, անդիմադրելի ոյժ մը, սեռային բնազդը, հոգւոյն մէկ պէտքը՝ այնքան խորունկ որ մարմինը հիմէն կը սարսէ, սրբազան մղում մը, հեղհեղեալ աւելի զօրաւոր, որ վերջ ի վերջոյ մարդկային կեանքին մէջ կը տիրապետէ ամբողջովին՝ մակընթացութեան մը պէս, դանդաղ բայց ապահով յառաջխաղացութեամբ մը, յառաջանալով միշտ աւելի սպառնալից, և կարող, ինչ ինչ պարագաներու մէջ, խորտակելու բոլոր խոչընդոտները։ Այդ ոյժը պիտի զարգանայ ձեր զաւկին մէջ ինչպէս զարգացաւ ձեր մէջը։ Երբ անիկա արթննայ ձեր զաւկին մէջ, հակեցէք անոր հոգւին վրայ։

Կեանքի ծագումին այս խնդիրը տեսակ մը փորձաքար է՝ որուն վրայ կը չափուի ծնողաց արժէքը։ Շատ ծնողք թող կուտան որ իրենց զաւակները առանց ո և է նախապատրաստութեան մտնեն իրենց կեանքին ամէնէն փափուկ շրջանին մէջ։

Երբ տղան տասը տարեկան ըլլայ, սեռային բնազդը կ'արթննայ։ Բայց այս բնազդը բոլորովին զարգանալէ վերջ ալ օգտակար է անոր գործածութիւնը յետաձգել, որովհետեւ այսօր հաստատուած է որ այս կենսական պաշտօնները այնքան աւելի օգտակարապէս պիտի կրնան ի գործ դրուիլ՝ որքան աւելի ուշ ի գործ դրուին։ Բացարձակ ժուժկալութիւն մը կրնայ, սկիզբները, քնացնել սեռային բնազդը որ, առանց ժուժկալութեան, կարծուածէն աւելի երկար ատեն արթուն պիտի մնայ։

Ուստի կարեւոր է կանուխէն զաւակներուն տալ պէտք եղած բացատրութիւնները՝ ծննդական գործարաններու մասին, և չսպասել ինչպէս կ'ընեն շատ ծնողքներ, ամուսնութեան պահուն՝ այդ բացատրութիւնները տալու համար։

Տղուն համար տուրը, մաքուր և անմոռանալի պահ մըն է այն պահը որ հայրը կամ մայրը արձակ համարձակ կը խօսին իրեն հետ այս խնդրոյն վրայ։ Ու եթէ դուք չխօսիք, ո՞վ պիտի խօսի։—Ընկերը։ Եւ գիտէ՞ք թէ ընկերները ինչպէս պիտի սորվեցնեն իրեն ինչ որ դուք չուզեցիք կամ չմտածեցիք իրեն սորվեցնել։ Գէշ կերպով, ֆնասակար կերպով, վատահ եղէք։

Լոյքի համամիտ չէ որ նոյն իսկ ուսուցիչը կամ բժիշկը ըլլայ կեանքին գաղտնիքը իրեն տրվեցնողը։ Ծնողք միայն կրնան պատեհ ժամը և առիթը գտնել՝ այս բանին համար։ Ուսուցիչին կամ բժիշկին դերը եաքը կուգայ, երբ տղան ծանօթացած է արդէն գաղտնիքին, և պէտք ունի աւելի ընդարձակ բացատրութեանց։

Կարեւոր է որ ծնողք իրենց զաւակաց հետ խօսին ծննդական գործարաններու վերաբերող բաներու վրայ, ոչ միայն առողջապահական տեսակէտով, այլ նաև անոր համար որ այսպիսի ընթացք մը պատուականագոյն միջոցն է փոխադարձ վստահութիւն հաստատելու։ Վա՛յ այն ծնողաց որոնց զաւակը ամէն բան չքսեր իրենց, անկեղծ, համարձակ, անգաղտնապահ չէ իրենց հանդէպ։

Բայց ինչպէս խօսիլ այսքան փափուկ խնդրոյ մը վրայ տղոց հետ։ Շատ մտածելու պէտք չկայ, անտեղի ամօթխածութեան ալ տեղի չկայ։ Շատ բնական, շատ պարզ կերպով պիտի խօսիք այս խնդրոյն վրայ, մեկնելով տունկերու ծնունդէն, կատուի մը ծնունդէն, շան մը ծնունդէն, կամ պատասխանելով ձեր զաւակին՝ նոյն խնդրին վերաբերող մէկ հարցումին, փոխանակ «դեռ պզտիկ ես, իմիքդ չի հասնիր»ի նման խուսափողական պատասխաններով պատասխանելու անոր։ Կարդացէք, օրինակի համար, «Ինչպէս բժիշկ մօրեղբայրս ինձի տրվեցուց ծննդական գործարաններու վերաբերող բաները» գրքոյկը և կամ, «Ինչ պէտք է գիտնայ դեռատի մանչ մը», «Ինչ պէտք է գիտնայ դեռատի աղջիկ մը» երկու օգտակար մատենիկները և պիտի տեսնէք թէ ինչպէս կարելի է խօսիլ այս խնդրոյն վրայ իր զաւակին հետ։

* * *

Գիտէք թէ այսօր շատ մը յառաջադէմ երկիրներու նախակրթարաններու ծրագրին մէջ մուտ գտած են մանկատածութեան դասեր՝ դեռատի աղջկանց համար։ Պահպանողական Ֆրանսան անգամ համարձակած է հետեւիլ — քիչ մը երկչոտութեամբ, իրաւ է — ուրիշ երկիրներու օրինակին, և Տօքթ. Բինաւի Puériculture-ը, որուն թարգմանութիւնը ժամանակին հրատարակուեցաւ Բիւզանդիոնի մէջ, այս նիւթին վրայ գրուած լաւագոյն գործերէն մէկն է։ Լոյքի այդ հրահանգման պէտքը կը զգացնէ։

Տղաք ընդհանրապէս առողջ կը ծնին. բարեշրջութեան օրէնքով, տղաք, որ մեր հայրերուն ապրած շրջանը կը ներկայացնեն, այս վերջիններուն պէս առողջ, ուժով են և դիւրաւ կը դիմադրեն հիւանդութիւններուն։ Մինչդեռ հարսանիքը, կարմրախտը, թոքատապը այնքան վտանգաւոր են չափահասին համար, տղան յաճախ առանց վտանգի կ'անցընէ այդ հիւանդութիւնները։ Միայն թէ անոնք վարժուած չեն տակաւին մեր արդի կենցաղին, և կը հիւանդանան՝ անոր համար որ մենք չենք գիտեր իմաստութեամբ պաշտպանել զիրենք մեր կենցաղին։ Ներածինը պատշաճօրէն խնամել դիւրին գործ չէ և ամէն կին զայն տրված պէտք է ըլլայ՝ մայր ըլլալէ առաջ։

Քանի որ բնութիւնը այնքան կենսական դիժով օժտած է տղան, բժիշկի մի՛ դիմէք, երբ տղան հիւանդանայ, բացառիկ պարագաներու մէջ միայն բժիշկի դիմեցէք։ Լաւագոյն բժիշկը բնութիւնն է. մի՛ մոռնաք այս

բանը։ Միայն թէ մի՛ վրդովիք, հանդարտօրէն, պաղարիւնութեամբ խնամեցէք ձեր հիւանդ մանուկը։ այդ հանդարտութիւնը կարեւոր է նախ ձեզ համար՝ որպէս զի ձեր գործը կարենաք աղէկ կատարել։ կարեւոր է ան, նոյնպէս, ձեր զաւակին համար, որուն վրայ յոռի տպաւորութիւն մը պիտի գործէր ձեր վախը։ Հեղինակը իր զաւակները մեծցուցած է այնպիսի տեղ մը ուր անկարելի էր բժշկական խնամքներ գտնել։ իր զաւակները ամէնքն ալ ծանր հիւանդութիւններ ունեցած են, բայց ամէնքն ալ բժշկուած են։ անշուշտ, առանց նեղութեան չեն անցած այդ օրերը, բայց կեանքը առանց նեղութեան կ'ըլլա՞յ։

Ու Լոյքի մէկ քանի առողջապահական խրատներ կուտայ՝ մանկատածութեան վերաբերող։ Դիշեր ցերեկ բացէք պատուհանները և մի՛ տաքցնէք տղուն մարմինը վերմակներ դիզելով անոր վրայ։ Սասպիկ տենդի պարագային, երեկոյեան դէմ տաք լոգանքը կրնայ բարեխառնութիւնը շատ իջեցնել։ Այդ պարագային խոհեմութիւն է նոյնպէս պահեցողութեան ենթարկել տղան։

*
* *

Ի՞նչ են մեր տղաքը։ չենք գիտեր, բայց քիչ մը գիտենք թէ ծնած են՝ բան մը ընելու համար աշխարհի մէջ։ Բայց աշխարհը ի՞նչ է։ ան ալ աղէկ չենք գիտեր։

Սակայն արդիւնաւոր կեանքով մը ապրելու համար, հարկ չկայ այդ բնազանցական անլուծելի հարցերով զբաղելու։ Կը բաւէ ընդունիլ սա գաղափարը թէ գանգաղ յառաջդիմութեան վիճակի մը մէջ ենք, ինչ որ ճիշդ պարտականութիւններ կը դնէ իւրաքանչիւր մարդու վրայ։ Մեր ուժերը չսպառենք բնազանցական տեսութիւններով։ անմիջական պարտականութեան նուիրենք մեր ուշադրութիւնը և մեր ջանքերը։ Այս բանին համար պէտք չկայ տիեզերական կազմութեան վրայ կատարեալ գաղափար մը ունենալու։

Մարդը այն էակն է որ ի՛նքը կ'ընտրէ իր գործելու կերպը։ Ասիկա իր երջանկութեանն ալ, իր դժբաղդութեանն ալ պատճառն է, որովհետեւ կեանքին մէջ դիպուած չկայ, և ներկան կազմուած է անցեալով ու յղի է ապագայով։ Մոհեմ իմաստուն ըլլանք ուրեմն մեր ընտրութեան մէջ։

Ամէն ծնողքի անմիջական տագ պարտականութիւնն է իր զաւակը խնամելու, անոր առաջնորդելու գործին նուիրել ինքզինքը։

Ի՞նչպէս առաջնորդել։

Բան մը սոյգ է, այդ բանը սա է որ կեանքին գլխաւոր արժէքը աշխատութեան մէջ է։ Աշխատութիւնն է ազնիւ զօրութեան, ուրախութեան, վստահութեան և երջանկութեան։ Առանց անոր ամէն մարդ դժբաղդ է։ Նոյն իսկ կարելի է ըսել թէ որքան աւելի դժուարին ըլլայ աշխատութիւնը՝ ա՛յնքան աւելի երջանիկ կ'ըլլայ կեանքը։

Ուրեմն աշխատիլ սովորեցուցէք ձեր զաւակին, որովհետեւ կարեւոր է ան, եթէ ոչ ուտելու, գոնէ ապրելու համար։ Միայն խնդիր է գիտնալ

թէ ինչպէս պէտք է սորվեցնել, և ինչ տեսակ աշխատութեան պատրաստել։

Շատ ծնողք չատ անմիտ կերպով կը լուծեն այս խնդիրը։

Նկատեցէք թէ ազան ինքնիշխան և անկախ էակ մըն է։ Հետեւաբար, ո և է պատրուակաւ պէտք չէ որ մեր անձնական փառասիրութեան գործիքը ընենք զայն։ Պէտք է որ ազան իր կարողութեանց յարմար գտած աշխատութիւնը ընտրէ, և ոչ թէ մեր փափագած աշխատութիւնը։ Ծնողք չատ անգամ «փայլուն» տպարէզներ միայն արժանի կը տեսնեն իրենց զաւակներուն, առանց մտածելու թէ «փայլուն» տպարէզները խոզուած են, մինչդեռ նուազ փայլուն արուեստներու համար կարող անհատներ կը պակսին յաճախ։ Ու ծնողայ այս փառասիրութիւնը քիչ չէ նպաստած աւելցնելու դժգոհներու թիւը։ Եւ սակայն գոհունակութենէն դուրս երջանկութիւն չկայ։ Փառասիրութիւնը կրծող վէրք մըն է։

Խնդիրը ուրիշ կերպով պէտք է դիտել։ Ծնողք պէտք է ջանադիր ըլլան գտնելու և զարգացնելու իրենց զաւակներուն անհատական հակամիտութիւնները։ Մ՛ անցած են այն ժամանակները ուր ազան կը նկատուէր չգրուած էջ մը որուն վրայ ծնողք կամ դասախարակները կրնային գրել ինչ որ ուզէին։ Սխա՛լ է. ազան ծնած տեսնը, ունի միտք մը՝ իր սեպհական անհատականութիւնով։ Գիտնալ թէ ինչ է, և օգնել անոր՝ ըլլալու ինչ որ կրնայ ըլլալ, ա՛յս է մեր պարտականութիւնը։ Երբեք չի հարցընենք. քեզ ինչ պիտի ընեմ. հապա՝ ինչ կրնաս ըլլալ։ Սպասաւորի դերով գոհանանք, և չյաւակնենք իբր տէր վարուելու։ Ծնողքի արհեստը աւելի անձնուրացութենէ կազմուած է քան գոհացումներէ. այն ծնողք որ կը հաւանին իրենց արհեստը ի գործ դնել առանց եսասէր նկատումներու՝ կը վարձատրուին իրենց զաւակներուն անկեղծ սիրովը և վստահութեամբը։

Տղաքներէն չատեր որոշ կերպով ցոյց կուտան իրենց հակամիտութիւնները. ուրիշներ ընդհակառակը, ո և է մասնաւոր ցանկութիւն ցոյց չեն տար։ Պէտք է այս վերջինները դիտել համբերութեամբ և երկար ատեն չատ մը դուռներ բաց թողուլ անոնց առջեւ։

Կարեւորը աշխատութեան սէր ներշնչել է ազան, որովհետեւ մեր լուրջ աշխատութիւնն է որ անկախ կ՛ընէ և ոչ դրամը։ Եթէ կ՛ուզէք աշխատասէր զաւակներ ունենալ, նախ դուք անգործ մի՛ կենաք։ Օրինակը խօսքերէն աւելի ազդեցիկ է. թո՛ղ աշխատութիւնը ի պատուի ըլլայ ձեր տան մէջ, այն տեղ ձեր զաւակը չպիտի փորձուի ծոյլ ըլլալ։

Կը կրկնեմ, ծնո՛ղք, ձեր զաւակները ձեզ համար չէ որ կ՛ապրին, այլ աշխարհին համար։ Անոնք իրենց հետ կը բերեն իրենց կոչումը՝ որ է աշխատութիւնը, և ձեր աշխատիլը տեսնելով է որ անոնք աշխատասէր պիտի ըլլան։

*
* *

Փորձառական հոգեբանութեան ուսումնասիրութեան կարեւոր առարկաներէն մէկը տղայոց խաղն է։ Այսօր ապացուցուած կը թուի թէ խաղը դիպուածական բան մը չէ տղայոց կեանքին մէջ, այլ անոնց ֆիզիքական, իմացական և բարոյական զարգացման ամէնէն կարեւոր ազդակներէն մէկն է անիկա, ինչպէս նաև աշակերտութիւնը իրենց ապագայ կեանքին։

Հոգի՛ ինքն ալ ի վեր կը հանէ խաղին կարեւորութիւնը տղայոց կեանքին համար, կարեւորութիւն զոր չատեր չեն հասկնար։ Քանիներ, արդարեւ, կանուխէն կ'ուզեն աշխատութեան լուծին ենթարկել տղաքը, փոխանակ թոյլ տալու որ խաղան անոնք։ Անշուշտ, խաղն ալ աշխատութիւն մըն է, բայց այդ աշխատութիւնը արժէք չունի ծնողաց համար, որովհետեւ դրամ չահեցնող աշխատութիւն մը չէ ան։ Եւ սակայն, անկախաբար խաղին կենսաբանական այն կարեւորութենէն զոր մասնասիրել կ'ընէի քիչ մը վերը, խաղը լաւագոյն միջոցն է տղուն հոգին ճանչնալու, անոր ցանկութիւններուն ծանօթանալու։

Երբեք պէտք չէ ծաղրել այն խաղերը զորս տղաք կը հնարեն, պէտք է լուրջ բաներ նկատել զանոնք, ինչպէս դարեր առաջ կը յանձնարարէր արդէն իմաստուն Մոնդանեը, և զանոնք հասկնալ գիտնալ. տղաք, հնարողներ են՝ որ կը հաստատեն իրենց ստեղծագործող կարողութիւնը, և մեզ ցոյց կուտան թէ ինչո՛ւ ճամբու մէջ պէտք է ուղղել զանոնք ապագային։

Գէշ բան է տղայոց խաղերը ընդմիջել, որովհետեւ անոնց խաղերուն մէջ է աշխատութիւնը՝ ինչպէս տունկը հունտին մէջ է։ Եթէ հունտը վնասուի, տունկը ա՛լ չիրուներ։ Նոյնպէս, երբ մեր արգելք ըլլանք տղուն խաղացած ատեն, տղան դժուարաւ կը վարժուի անընդհատ աշխատութեան։ Մենք գոհ կ'ըլլանք երբ տղաք զմեզ կ'ընդմիջեն առանց ակնածանքի. բայց տղաք չեն գիտեր և ծնողաց պարտականութիւնն է համբերութեամբ սանել այս ընդմիջումները, կամաց կամաց վարժեցնելով տղաքը յարգելու ուրիշին գործունէութիւնը, և այս բանը սորվեցնելու առաջին միջոցը անոնց գործունէութիւնը յարգելն է։ Ուստի՝ եթէ սովորած ենք զանոնք ընդմիջել, ակնածութեամբ ընենք, չուզելով, և եթէ անմիջապէս չգտուին իրենց խաղէն, չվանենք զանոնք յանդիմանութեամբ, այլ աղնութեամբ, բարեկամաբար։ Եւ երջանիկ ըլլանք երբ կը տեսնենք որ անձնատուր եղած են իրենց խաղերուն. որքան աւելի եռանդով խաղան, նոյնքան աւելի եռանդով պիտի աշխատին ապագային։

Անոնց խաղերուն մէջ երեւան կուգան նոյնպէս կիրքերը։ Ուշադրութեամբ պէտք է հսկել և երբ խաղը կռիւի կամ ուրիշ կիրքի մը փոխուելու կը սկսի, միջամտեցէ՛ք, բայց քաղցրութեամբ և առանց անհամուելու կը սկսի, միջամտեցէ՛ք, բայց քաղցրութեամբ և առանց անհամբերութեան, և միտքերը հանդարտեցուցէք՝ անոնց ուշադրութիւնը ուրիշ բանի վրայ դարձնելով, ա՛նքան դիւրին է տղայոց մտածումներուն ընթացքը փոխել։ Մնաց որ այդ բորբոքման վայրկեանները, միշտ յուսի, թացքը փոխել։ Մնաց որ այդ բորբոքման վայրկեանները, միշտ յուսի, աղէկ է որ ուշադրութիւն չըլլան, աղէկ է որ աղան վարժուի խաղի ատեն ինքզինքը զսպելու։

Ինչո՞վ պիտի զուարճանան մեր տղաք։ Բոլոր այն ծնողք որ քիչ չատ գիտող են՝ գիտեն թէ լաւագոյն խաղալիկները ոչ թէ բարդ և սուղ խաղալիկներն են, այլ անոնք՝ զորս տղան ինքն իր ձեռքով կը շինէ։ Երանի այն տղոց որոնք կրնան աղատօրէն թափառիլ բնութեան մէջ. անոնք արուեստական խաղալիքներու պէտք չունին։ Գալով մեծերուն, փայտի երկու կտոր իրենց այնքան հաճոյք կը պատճառէ՝ որքան ո և է սուղ և դիւրաբեկ խաղալիկ մը։ Քուրջէ պուպրիկ մը, երեսը մելանոտուած, կրնայ այնքան ուրախութիւն պատճառել որքան մեղրամոմէ գլխով կամ խօսող ամէնէն նուրբ պուպրիկը։

Գիտէ՞ք, տղուն համար անսպառ վայելքներու աղբիւրը ո՞րն է. հայրիկն գրասեղանին քովը կամ տակը գրուած թուղթի սակառն է, մանաւանդ եթէ ոչ միայն արտօնած ըլլաք զայն խառնելու, այլ նաև անոր մէջ գրած ըլլաք կլոր մկրատ մը, կամ ատեն ատեն անոր մէջ ձգէք համով ուտելիք մը, կտոր մը առասան կամ գունաւոր մատիտ մը։ Ոչինչ աւելի գեղեցիկ և աւելի շահեկան տղուն համար քան այդ սակառը. Լօցքի՝ հայրիկի իր երկար փորձառութեամբը կը հասատտէ, ոչ առանց յուզումի և ներշնչման, թուղթի սակառին այս անզուգական հրապոյրը։

Տղոց խաղերը աշխատութեան փորձեր են։ Ուստի իրենց պէտք են այնպիսի գործիներ՝ որոնցմով կարենան բան մը ընել. ահա ինչու չատ պարզ ըլլալու են անոնք, դժուարաւ բեկանելի և ընդունակ անոնց երեւակայութեան բոլոր քմայքներուն։ Պզտիկին համար թէ մեծին համար կատարեալ առարկաները չեն որ կը զրգռեն մտածումը, ստեղծագործող գործունէութիւնը՝ այլ կաղմուելիք առարկաները։ Եթէ խաղալիկի վաճառականէն խաղալիկ մը գնել պէտք ըլլայ, այս տեսակէտը մի՛ հեռացընէք ձեր մտքէն։

Լօցքի իր բարեկամներէն մէկուն տունը կը տեսնէ հրաշալի չոգենաւ մը, արուեստին բոլոր կանոններուն համեմատ շինուած չարժիչ մեքենայով մը։ Միայն մէկ անպատեհութիւն ունէր ան. տղաք չէին կրնար զայն գործածել առանձին։ Խնդրեցին իրենց շուրջը գտնուողներէն զայն բանեցընել. արդ, անգամ մը որ չոգենաւը չարժիլ սկսաւ, տղաք ա՛լ հեռաքբրքիր չէին, և երկայն գաւազաններով զինուած, ջուրին մէջէն չիչ կ՚որսային կամ ջուրը կը ծեծէին։ Անոնք մոռցած էին արդէն չոգենաւը։

Առաջին կարգի խաղալիկներուն մէջ են շինութեան տուփերը, և անոնց մէջ ամէնէն դիմացկունները և ամէնէն պարզները։ Աղջկանց համար, պուպրիկը միշտ լաւագոյն խաղալիկը պիտի մնայ։ Եգիպտական շիրիմներուն մէջ գտնուած են պուպրիկներ որոնք իրենց պզտիկ մայրիկին ընկերացած են՝ մինչեւ անոր շիրիմը։ Զկայ առարկայ մը որ պուպրիկին չափ նպաստէ կնոջական ոգւոյ զարգացման, բայց անոր արժէքը խոտոր կը համեմատի անոր գինին հետ. ամէնէն ժամանները լաւագոյններն են։ Ցեռոյ կուգան պատկերազարդ գիրքերը. պէտք է տղան կանուխէն վարժուի գիրքերուն յարգը գիտնալու։ Ցաւալի է որ զանազան հասակէ տղայոց համար ընթերցանութեան արժէքաւոր գիրքեր չունինք՝ կամ չատ քիչ ունինք։ Ցաւալի է որ գտնէ Սահմանադրութեան վերահասատատումէն

ի վեր այդ սահմանին մէջ ո և է ձեռնարկ չիորձուեցաւ. իմ մասիս որքան համոզուած եմ այդպիսի ձեռնարկի մը կարեւորութեան՝ նոյնքան համոզուած եմ անոր յաջողութեան։ Դատարակ պէտք է ըլլալ գիտնալու համար թէ ազգայոց հոգեբանութեան համաձայն նպատակայարմար գիրքեր ի՞նչ թանկագին միջոց մըն են ոչ միայն դատարակութեան՝ այլ նաև կարդասպահութեան։

Հանդէսները կը յիշեցնեն մարդկութեան մանկութիւնը։ Երբ մարդուն միտքը տակաւին բաւական հասունցած և ուժով չէ, հանդէսներու պէտք կայ՝ անոր նոր կորով տալու համար։ Հետեւաբար, անոնք կարեւոր են պզտիկներու կեանքին համար։ Զթողունք որ անհնչմար և անչուք անցնին անուան կամ ծննդեան տարեդարձները, ինչպէս նաև Կաղանդի տօնը, Բարեկենդանը, Զատիկը, եղն.։

* * *

Տղուն համար ոչինչ այնքան արժէք ունի, որքան ընտանեկան երջանիկ կեանք մը, ոչ մէկ ուրիշ պայման աւելի նպաստաւոր է իր պզտիկ հոգւոյն փթթումին։ Տխուր մանուկները անոնք են որոնք չեն ունեցած ընտանեկան կեանք։ Աղքատութիւնը չէ որ տխուր կ'ընէ. հարստութիւնը չէ որ երջանիկ կ'ընէ. տղան տխուր ընող բանը ընտանեկան անմիութիւնն է։ Անյարմար ամուսնութեանց պարագային, աւելի աղէկ է որ ամուսինները իրարմէ զատուին քան թէ Ս. Գիրքին մէկ գէշ մեկնութեամբը շարունակեն ապրիլ միասին՝ ծնելիք զաւակին կեանքը թունաւորելու համար։

Ընտանիքին մէջ ուրախութիւնը ինքնին պիտի ծնի եթէ ծնողք բոլորանուէր կատարեն իրենց պարտականութիւնը իրենց զաւակներուն ի սպաս դնելով իրենց լաւագոյն ուժերը։ Ծառայելը առանձնաշնորհումը և պէտքն է վերին անհատներու։ Դուք որ ձեր զաւակներէն գերազաս էք ձեր հասունութեամբը և փորձառութեամբը, պէտք է ուրեմն անոնց սպասաւորէք։ Միշտ գէշ նշան է տեսնել մարդիկ որ ամբողջ աշխարհի արամադրութեան տակ կը դնեն ինքզինքնին, մինչդեռ իրենց մօտիններուն չեն զբաղիր։ Դժբախտաբար հաղուագիւտ տեսարան մը չէ այս։

Ընտանեկան միաբանութեան առաջին օգուտը ձեզ համար, ծնողք, սա է որ չպիտի զգաք ծերութեան անպատեհութիւնները և ոչ ալ առանձնութեան դառնութիւնը։

Միշտ մանակցեցէք ձեր զաւակներուն ուրախութիւններուն, և այն տաեն անոնք, վերջի վերջոյ և անգիտակցաբար ձեր մէջ պիտի գտնեն այս ուրախութեանց աղբիւրը։ Որովհետեւ միշտ իբրեւ բարեկամ և հաւասար վարուած էք իրենց հետ, անոնք ձեզ պիտի նկատեն իբրեւ իրենց բնական մտերիմները. իրենց երիտասարդութեան սիրելի ընկերները եղած ըլլալով, անոնց հետ դուք ալ պիտի երիտասարդանաք. յետոյ, երբ ձեր ըլլալով, անոնց հետ դուք ալ պիտի երիտասարդանաք՝ առանձին չպիտի մնաք, քառարեկիցները աշխարհէ անյայտացած ըլլան՝ առանձին չպիտի մնաք, քանի որ ձեր շուրջը պիտի ունենաք ձեր ամէնէն մտերիմ բարեկամները, այն է ձեր զաւակները։

Ձեր զաւակները հասուն հասակի հասնելէ վերջ, իրենց կեանքը պիտի

բաղդատեն նուազ երջանիկ ուրիշ կեանքերու հետ, իրենց մտքով պիտի չափեն ինչ որ ըրած էք իրենց համար, և նոր զգացում մը — յարաճուն երախտագիտութիւն մը — պիտի տիրապետէ անոնց մէջ և պիտի ճառագայթէ լուսափոխուիր ձեր ծերութեան վրայ։

Շատ ծնողք կանուխէն չեն հասկնար այսպիսի յարաբերութեանց բովանդակ արժէքը։ Իրենց զաւակները անոնցմէ կ'անջատուին և ընտանիքէն դուրս կ'երթան փնտռել ինչ որ հոն չեն գտած։ Եւ ահա՛ անոնք կորսուած են իրենց ծնողաց համար՝ ճիշդ այն պահուն ուր այս վերջինները ամէնէն աւելի պէտք պիտի ունենային անոնց։ Եթէ խեղճ ծերունիները դժգոհին, զաւակները իրր ողորմութիւն անոնց երեսը կը նետեն ընդհատական գորովոյ մը նշանները, ինչ որ անոնց դժբաղդութիւնը աւելի զգալի ընելէ աւելի բան չի ծառայեր։

Ընտանեկան ուժեղ կեանքի մը երկրորդ օգուտը ան է որ դպրոցին ինչ ինչ ձախող արդիւնքները կը չեզոքանան այդ կեանքին մէջ։ Դպրոցին դասախարակութիւնը թերի է առանց ընտանեկան դասախարակութեան և լաւագոյն դասախարակը չի կրնար ծնողքին տեղը բռնել։ Ընտանիքը միջնորդի դեր պիտի կատարէ մէկ կողմէն ուսուցիչներուն և ընկերներուն և միւս կողմէն զաւկին միջև։ Ընտանիքը պիտի մեղմացնէ, հանդարտեցնէ տղան՝ երբ սա գանգատի դպրոցին մէջ իրեն դէմ գործուած իրական կամ ենթադրեալ անիրաւութենէն։ Դարձեալ ընտանիքին մէջ է որ տղան պիտի գտնէ սփոփանք, երբ դպրոցին մէջ միշտ դժգոհ ըլլան իրմէ. ծնողք պէտք չէ յուսահատին երբ իրենց զաւակը տիպար դպրոցական մը չէ. վիճակագրութիւնները կը հաստատեն թէ տիպար դպրոցականները չեն կեանքին մէջ ամէնէն աւելի յաջողածները։

Վերջապէս, ճշմարիտ ընտանեկան կեանքի մը երրորդ օգուտը, և ամէնէն մեծ օգուտներէն մէկը պիտի ըլլայ գէշ ընկերներու անպատեհութիւնները մեղմացնել։ Անշուշտ, ընտանիքը չի կրնար լրտեսի մը դերը ստանձնել՝ իր զաւկին ընկերներուն նկատմամբ. արդէն իր զաւակը որ մեծցած է և անկախութեան վարժուած է՝ չպիտի ընդունէր այդ տեսակ հսկողութիւն մը։ Պէտք եղածը սա է որ ընտանեկան մթնոլորտը ընտանիքին սահմաններէն դուրս ճառագայթէ, և տղան, առանց զգալու, ամէն տեղ ինքզինքը շրջապատուած զգայ այդ մթնոլորտով։ Պէտք է նաև որ դպրոց մտնելէ առաջ իր ճաշակները իրենց վերջնական ուղղութիւնը առած ըլլան։

Եթէ կրցած էք այնպէս մը ընել որ ձեր զաւակները սիրեն ընտանեկան յարկը և հոն զգան հաճոյալի անդորրութիւն մը, զոր ոչ մէկ ուրիշ տեղ իրենց կ'ընծայէ, մտահոգ մի՛ ըլլաք. անոնք պիտի կրնան աղէկ ընտրել իրենց բարեկամները։ Ներկայ ըլլաք թէ լացակայ, իրենց լաւագոյն պահապանը պիտի ըլլաք և ձեր ազդեցութիւնը ապահով կերպով ի գործ պիտի դրուի անոնց վրայ, նոյնիսկ երբ ներկայ չըլլաք անոնց խօսակցութիւններուն, նոյնիսկ երբ պատահի որ յանցանք մը գործեն։ Ամէն մարդ կը սխալի, և ձեր զաւակները պէտք է ձեր ներողութեան արժանանան՝ նոյնիսկ երբ մեծ յանցանք մը գործած են։ Թող ընտանեկան

յարկը իրենց համար ըլլայ միշտ հիւրընկալ ապաւէնը՝ ուր կարենան նոր կորով ստանալ՝ հեռի ընկերներէ, և սորվիլ անոնց արժէքը հասկնալ։

Ցաջողելու համար, պէտք է սկիզբէն իր զաւակներուն հետ ապրած ըլլալ բացարձակ անկեղծութեամբ։

*
* *

Եթէ կ'ուզէք որ ձեր զաւակները կեանքի մէջ յաջողին, պէտք է ի վիճակի դնէք զանոնք յարաբերութիւններ մշակելու ուրիշներու հետ։ Այս բանը դիւրին չպիտի ըլլայ միշտ, որովհետեւ եթէ այդ յարաբերութիւնները երբեմն բարերար են, յաճախ աղբիւր են անթիւ վիշտերու և դառնութեանց։

Այն վարկեանէն որ տղան դպրոց կը մտնէ, ա՛լ կը դադրի ձեզ վերաբերելէ. ա՛լ դուրսի աշխարհն է նախ դպրոցը, յետոյ մարդկային ընկերութիւնը—իր գործունէութեան դաշտը. վա՛յ ձեզի եթէ անխորհուրդ գորովով մը կամ եսասէրի չարժաւութով մը փորձէք արգիլել ձեր զաւակը իր ճամբուն հետեւիլէ։ Այն որ կ'ուզէ իր զաւակը ամբողջովին իրեն պահել, ապահովապէս պիտի կորսնցնէ զայն, բայց ան որ գիտէ զայն տալ՝ պիտի պահէ։

Հետեւաբար կրցածնուս չափ աղէկ ձեւի բերենք, հրահանգենք մեր զաւակներուն մէջ բարոյական էակը՝ միշտեւ բոլորովին մեր ձեռաց մէջ են տակաւին. տունէն բաժնուած ատեն, պէտք է որ աղէկ մը վարժուած ըլլան հնազանդութեան, պատրաստուած ըլլան գործածելու իրենց անկախութիւնը, ատակ եղած ըլլան ընկերային կեանքի։

Այն պահը ուր անոնք կը սկսին յանձնուիլ դուրսի ազդեցութեանց՝ կը պահանջէ մեր բովանդակ ուժը և հոգածութիւնը։

Շատ տղաք չափազանց զգայուն կ'ըլլան և դուրսի ամէն մէկ ապաւորութենէն կը թրթռան։ Պէտք է ջանալ զանոնք խոհեմութեամբ մեկուսի պահել այն յուզումներէն որոնք պիտի կրնային անոնց մէջ հաւասարակշռութիւնը սպանել։ Բայց ետ կեցնել չի նշանակեր բանտարկել. քանի տղան մեծնայ, այնքան աւելի իրաւունք կ'ունենայ ամէն բան ճանչնալու. ծնողացը ընկերքն է միայն իրեն լուսաբանել միշտ իրողութիւնները, ա՛յս տեսակէտով է որ ծնողք պէտք է հետեւին իրենց զաւակներուն՝ ատոնց կեանքին ամենաչնչին մանրամասնութեանց մէջ անգամ։

Եթէ հնազանդութեան խնդիրը յարմար կերպով լուծուած է, մեր զաւակները կատարեալ վստահութիւն պիտի ունենան մեր վրայ, և եթէ միշտ չհետեւին ալ մեր խրատներուն, գոնէ մեծ կարեւորութիւն պիտի տան անոնց։ Գիտնա՛նք ուրեմն դատել առանց կիրքի, որովհետեւ մեր զաւակը, որքան աւելի պաղարիւն և անկողմնակալ դատաւորներ գտնէ մեր մէջ, այնքան աւելի պիտի փնտռէ մեր մէջը այն ամուր նեցուկը ուրուն պէտքը պիտի զգայ։

Կան տղաքներ ալ որոնց մէջ պէտք է ջանալ ընկերական ոգին ծնուցանել և պահպանել։ Տղու մը համար աղէկ բան չէ տան կատու ըլլալ և յարաբերութիւն չմշակել ընկերներու հետ. կեանքի մէջ յաջողելու կարեւոր

պայմաններէն մէկն է ընկերական ոգի ունենալ, յարաբերութիւն մշակել։ Այս բանը պէտք է աղէկ գիտնան մեր զաւակները։

Ուրեմն թող ձեր զաւակները ազատօրէն տեսնուին իրենց ընկերներուն հետ։ Անգամ մը որ գործնական կեանքի մէջ մտնեն, շատ վտանգներ պիտի սպառնան իրենց։

Նախ, ալքօլը։ Կ'ենթադրեմ թէ ձեր զաւակը ալքօլական ըմպելիներու չէ վարժուած, որովհետև բոլոր բժիշկները կ'արգիլեն այսօր ալքօլական ըմպելիներու գործածութիւնը՝ դեռատի հասակին մէջ։ Սակայն Լօցքի անպատեհութիւն մը չի տեսներ որ ծնողք կուսակից ըլլան ալքօլական ըմպելիներու չափաւոր գործածութեան. ալքօլական ըմպելիներու բնաւ չվարժուած երիտասարդները, անգամ մը որ գործնական կեանքի մէջ մտնեն, չափաւորապէս պիտի գործածեն. հետեւաբար անօգուտ է ստիպել զանոնք որ բոլորովին ժուժկալին ալքօլական ըմպելիներէ։ Միայն թող գիտնան թէ աճման մէջ եղող մարմինը աւելի առողջ կ'ըլլայ՝ առանց ալքօլական ըմպելիներու։ Գալով ծխախոտին, Լօցքիի կարծիքը այն է որ պէտք է ազատ թողուլ երիտասարդները ծխելու, պայմանաւ որ իրենք հոգան իրենց ծխախոտին ծախքը։ Կը խոստովանիմ թէ Լօցքիի այս բացառիկ ներողամտութիւնը ծխախոտին գործածութեան մասին՝ քիչ մը կը զարմացնէ զիս, ծխախոտին վնասը՝ դեռատի հասակին մէջ՝ այնքան աղէկ հաստատուած ըլլալով այսօր որքան ալքօլական ըմպելիներունը։

Ամէնէն կարեւոր ծանօթութիւնը զոր ընկերային կեանքը պիտի տայ մեր տղայոց, այն ծանօթութիւնը որ ամէնէն մեծ դերը պիտի կատարէ անոնց կեանքին մէջ, իր նմանին ծանօթութիւնն է, մարդը ճանչնալն է։

Ինչպէս ուրիշ խնդիրներու համար, նոյնպէս հոս՝ պէտք չէ որ տղան առանց նախապատրաստութեան մտնէ կեանքին մէջ, մանաւանդ միւս սեռին հետ յարաբերութեանց տեսակէտով։ Սեռային բարոյականի դաստիարակութիւն մը անհրաժեշտ է՝ երիտասարդը ետ կեցնելու համար այն անխոհեմութիւններէն որոնք դժբախտաբար շատ սովորական են։ Հոս ալ, դարձեալ, պիտի յաջողիք այն չափով որ կրցած էք վստահութիւն ներշնչել ձեր զաւակներուն։

Քիչ մարդիկ շատ խորունկ սիրով մը սիրելու կարող են. Լօցքի, 50 տարուան փորձառութեանը վրայ հիմնուելով, կը կարծէ թէ՝ եթէ նիշերով ներկայացնել պէտք ըլլար, ամէնէն զօրաւոր կերպով սիրողին տասը տալով, մարդոց մէջինը 3 պիտի առնէր, քիչեր պիտի կրնային 6 կամ 7 առնել, իսկ ստուար մեծամասնութիւնը զէրոյի պիտի արժանանար։

Բայց զօրաւոր սիրոյ ընդունակ մարդիկը պէտք չէ չփոթել անոնց հետ որ յարդի բոցի պէս պզտիկ կայծէ մը կը բռնկին։ Շատ անգամ զգացման ուժգնութիւնը խոտոր կը համեմատի դիւրաբորբոքութեան հետ։

Այնպէս որ, կրնայ պատահիլ որ մեր զաւակները սիրահարութենէ բռնուին, ծնողաց դերը այդ դառն փորձառութիւնը իրենց զաւակաց խնայել չէ. անոնց դերը բարեկամի, խորհրդատուի, ղեկավարողի դերն է, ու այս դերը օգտակարապէս պիտի կրնաք կատարել՝ եթէ հնազանդութեան վարժեցուցած էք ժամանակին ձեր զաւակը և վստահութիւն ներ-

չընչած անոր։ Խորունկ սիրահարութեան պարագային, լաւագոյն դարմանն է ճամբորդութիւն կամ օդափոխութիւն. Լոցքի ճամբորդութիւն յանձնարարած է յուսահատած մօր մը, որուն տասնեւութ տարեկան աղջիկը խորունկ կերպով սիրահարած էր երիտասարդի մը հետ՝ զոր աղջկան մայրը չէր ուզեր փեսայ առնել։ Վեց ամիս բացակայութենէ մը վերջ, աղջիկը վերադարձաւ բոլորովին բուժուած, յետոյ եղաւ պատուական առնակին մը և կատարեալ մայր մը։

Ամէն պարագայի մէջ, ծնողք պէտք չէ երբեք իրենց դուռը գոցեն իրենց անխոհեմ զաւակներուն, որքան ալ մեծ ըլլայ անոնց գործած անխոհեմութիւնը։ Ով որ իր դուռը վերջնականապէս կը գոցէ իր զաւկին՝ արժանի չէ զաւակ ունենալու։ Միշտ հոգածութիւն, միշտ սէր, միշտ դուռ իր զաւակաց համար, ա՛յս է ծնողաց պարտականութիւնը։

*
* *

Ծնողք, երբեք խորհա՞ծ էք լրջօրէն թէ ձեր զաւակները ի՞նչ նպատակի համար կը մեծնան։ Այո՛, խորհած էք. ձեր մանչ զաւակները կը մեծնան չահաւոր արհեստի մը համար, իսկ ձեր աղջիկները կը մեծնան՝ աղէկ ամուսնութեան մը համար։ Սի՛ն մտածումներ։ Ատոնք ամէնքը ձեր զաւակներուն գիտնալիք բաներն են, ձեր գիտնալիք բաները չեն։

Ձեր ջանքերուն նպատակը պէտք է ըլլայ ձեր զաւակները պատրաստել ազատութեան։

Ազատութիւնը մեր լաւագոյն պահապանն է և ամէնէն ապահով երաշխիքը կեանքի յաջողութեան մէջ։ Ծնողաց պաշտպանութիւնը անբաւական է, թող ծնողք ինքզինքնին անփոխարինելի չնկատեն։

Բարեկամ ընտանիքի մը մէջ, մայրը մեռաւ իր տղուն ծնած ատենը։ Հայրը, խելք պաշտօնեայ մը, ա՛նքան ազդուեցաւ կնոջը մահէն որ անմիջապէս բուժարան մը փոխադրեցին զայն։ Նիւթական ո և է միջոց չկար, և սակայն բոլոր տղաքը իրենց ապրուստը չահեցան, առանց հասարակաց գթութեան կարօտ ըլլալու, և առանց բարոյապէս իյնալու։ Որմէ կը հետեւի թէ մէկը անհրաժեշտ չէ։

Բայց ինչ որ անհրաժեշտ է, անկախ ըլլալն է։ Ազատ մարդը իր մէջը կրէ իր ուղեգիծը, և պիտի գտնէ իր ճամբան՝ ինչ որ ալ ըլլան պարագաները։ Կրկնենք անգամ մը ալ թէ ծնողք պէտք է հրաժարին սեպհականութեան ո և է իրաւունքէ՝ իրենց զաւակներուն վրայ։ Բայց, տղաք հականութեան ո և է իրաւունքէ՝ իրենց զաւակներուն վրայ։ Բայց, տղաք իրենք իրենց համար օրէնք չմնալէ առաջ՝ պէտք է յարգեն իրենց ծնողաց օրէնքները։

Ազատութիւնը ամուր կարգապահութենէ մը միայն կրնայ բղխիլ, պա թէ ոչ կ'այլասերի, կ'ըլլայ լկոտութիւն և ուղղակի կործանումի կը տանի։ Որքան դժբաղդներ և գիծէ եղած մարդիկ այդ վիճակին հասած են անոր համար որ ոչէ ճնշում չեն կրած։

Ուրեմն շատ խիստ եղէք ձեր զաւակներուն համար՝ անոնց մատաղ տարիքէն։ Թող գիտնան անոնք թէ աշխարհի մէջ կայ վարիչ զօրութիւն

մը որուն պէտք է հպատակիլ առանց դիմադրութեան։ Տակաւ երասանակը թուլցուցէք, հետզհետէ եղէք անոնց բարեկամը, ներողամիտ ընկերակիցը որ ամէն բան կը հասկնայ, նոյն իսկ յանցանքները։ Տղուն մէջ մշակեցէք անհատական պարտականութեան և պատասխանատուութեան զգացումը։ Սուիթները չեն պակսիր։ Տղան վարժեցուցէք առանձին զբաղիկ աշխատութիւններ կատարելու. թող կանոնաւորապէս անասուններ բուծանէ, թող կարգ կանոնի, մաքրութեան, խնայողութեան վարժուի։

Եւ ըստ պարագային, վարձատրեցէք ձեր տղան՝ հետզհետէ աւելի մեծ վստահութիւն և համարում ցոյց տալով անոր, սակայն առանց չափազանցութեան, առանց կեղծիքի, բնական կերպով, որովհետեւ տղան չուտով կը հասկնայ արուեստական զգացումները և կ'ասէ զանոնք — բայց, ի հարկին, մի վախնաք անոր հակառակիլէ։ Հակառակութիւն և հաւանութիւն երկու ուժեր են՝ մարդկային յառաջդիմութեան համար կարեւոր։ Մէկը առանց միւսին յոռի արդիւնք կ'ունենայ։

Ճնշում չգործադրենք մեր զաւակներուն վրայ՝ արհեստի մը ընտրութեան մասին։ Կարեւորը գործն էակ մ'ըլլալն է. գործունէութեան ձեւը կարեւորութիւն չունի։ Այս իմաստով մէջ ծնողք խորհրդակցական ձայն միայն կրնան ունենալ, ո՛չ որոշող ձայն։ Պիզմարք կ'ըսէր Պաթէնպէրկի իշխանին՝ որուն կ'առաջարկէին Պուլկարիոյ գահը. «Պիտի տեսնէք թէ օր մը ինչ սիրուն յիշատակ մը պիտի ըլլայ ձեզ համար՝ ատեն մը Պուլկարիոյ թագաւոր եղած ըլլալնիդ»։ Ծնողք նայելու են որ իրենց զաւակները, իրենց մահուանէ վերջ, այդ յիշատակը ունենան երկրի վրայ անցուցած իրենց կեանքէն. կօշկակար, դերձակ, ոսկերչակ եղած ըլլան անանք թէ բժիշկ, փոստատար կամ վաճառական։

Բայց չի բաւեր գործունեայ ըլլալ, պէտք է ջանալ ինքզինքը ազատել նմանողութեան ընազդէն, կամ, աւելի ճիշդ, դուրսէն փոխ առնուած տարրերը իւրացնել տեսակ մը բարոյական մարսողութեամբ, և իր անհատականութիւնը պահել միշտ, նմանողութեան ընազդը ինքնավար անհատականութեան փոխել։ Աւա՜ղ, մարդիկ մեծ մասամբ ստրուկներ են։ Ծնողաց պարտականութիւնն է այնպիսի ուղղութեան մը հետեւիլ որ ոչ միայն իրենց զաւակներուն անկախութեան զգացման զարգացումին արգելք չըլլան, այլ նաև այդ զգացումը մշակեն անոնց մէջ։

*
* *

Գիտնալ՝ կարենալ է։ Պէտք է ուրեմն գիտնալ, և գիտնալու համար ունակ, գպրոց երթալ։ Կարեւոր կէտը սա է թէ՝ ո՞ր տարիքէն տղան պէտք է սորվիլ սկսի։ Բոլոր քաղաքակիրթ երկիրները նախակրթութիւնը պարտաւորիչ ըրած են վեց եօթը տարեկան հասակէն սկսեալ։ Բայց օրէնքը մասնաւոր պարագաները նկատի չառներ. ծնողաց կ'իյնայ մասնաւոր պարագաները նկատի առնել և յետաձգել ազուն ուսմունք աւանդելու ժամանակը՝ եթէ անոր աւողջութիւնը կը պահանջէ այդ յետաձգումը։ Որքա՜ն ծնողք այս պարագան նկատի չառնելու անհերելի յան-

ցանքը կը գործեն։ Հապա ի՞նչ ըսել կարգ մը ուրիշ ծնողաց՝ որոնք իրենց մանկիկները պզտիկ հրաշալիքներու փոխելու մեղապարտ մտափառութենէն մղուած, շատ կանուխէն կը յոգնեցնեն անոնց մատաղաչ ուղեղը։ Նոյն իսկ եթէ աղան ինքն է որ, իր կանխահաս ուշիմութեամբ, ծնողքը կը մղէ այս յանցանքին, ծնողաց ընթացքը չի դադրիր դատապարտելի ըլլալէ։ Կանխահաս ուշիմութիւնը յաճախ նշան է ուղեղի արտականոն (anormal) վիճակի մը և կը յանգի անյաջողութեան կամ աւելի գէշ բանի։ Այդպիսի վիճակ մը մանաւոր ինամքի և եթէ կարելի է, խելացի բժիշկի մը օգնութեան կը կարօտի։ Ծնո՛ղք, չափազանց կանուխէն ուսմունք մի՛ տրվեցնէք ձեր զաւակներուն։ Ընդհակառակը, կարելի եղածին չափ ուշացուցէք այն ժամը ուր դպրոցին դուռները պիտի բացուին և միեւնոյն ատեն առյաւէտ պիտի գոցուին դուռներն այն մանկական դրախտին ուր ձեր զաւակներն ապրեցան մինչեւ այն ատեն ուրախ և երջանիկ։ Այնպէս մը ըրէք որ ձեր զաւակը առանց ցնցումի անցնի խաղի տարիքէն ուսումի տարիքը։ Քանիներ, որոնք մտքի դանդաղութեամբ յուսահատեցուցած են իրենց ուսուցիչները, շատ օգտակար մարդիկ եղած են, մինչդեռ պզտիկ փիւնիկները բան մը չեն արժած։ Ժամանակէն առաջ դպրոց մի ղրկէք ձեր զաւակները։ Մ՛տրուկը չծուիր ծանր սայլը, մտրուկը չի կրնար տանիլ ձիաւորը։ Արդ, մարդկային գիտութիւնը շատ ծանր բեռ մըն է։ Հոկեցէ՛ք ձեր զաւակներուն վրայ։ Այս խնդրոյն մէջ, ուշը կանուխէն աղէկ է։

*
* *

«Անշուշտ ա՛ն իրաւունք ունի։ Ան ինձմէ աւելի աղէկ գիտէ։» Այսպէս կը պատասխանէր իր մայրը, երբ փոքրիկն Լօցքի, դեռ դպրոցական, իր մօրը կ՛ըսէր թէ իրենց դասատիարակը տարբեր ընթացք կը բռնէր՝ դասատիարակութեան գործին մէջ։ Հիմա Լօցքի ի վեր կը հանէ այդ պատասխանին իմաստութիւնը և իր երախտագիտութիւնը կը յայտնէ։

Դպրոցին և ընտանիքին գործակցութիւնը անհրաժեշտ պայման է դաստիարակութեան գործին յաջողութեանը համար, և Լօցքի, մասնաւորապէս ընելէ վերջ դաստիարակի պաշտօնին բարձրութիւնը և դժուարութիւնները, ցաւ յայտնելէ վերջ թէ տակաւին շատ քիչ բան բրած ենք դաստիարակը նիւթական անձուկներէ ազատելու համար, բան մը՝ ա՛յնքան կարեւոր անոր պաշտօնին բարւոք կիրարկութեանը համար, կը պախարակէ այն ծնողքը որ յաճախ նախանձէ դրդուած անշուշտ (*) կը քննադատեն և նոյն իսկ կը ծաղրեն դաստիարակները՝ իրենց զաւակներուն ներկայութեան, թուենաւորելով այս կերպով իրենց զաւակներուն հոգին։ Դպրոցին և ընտանիքին այս գործակցութիւնը այնքան աւելի դիւրին պիտի ըլլայ որքան աւելի ծնողք գիտցած են հնազանդութեան վարժեցու-

(*) Օր մը հայր մը կ՛ըսէր ինձ. «Զաւակս չափազանց կը սիրէ վարժարանը, ա՛յնքան որ արձակուրդի առաջին երկու օրերէն վերջ կ՛ուզէր արդէն դպրոց վերադառնալ։ Անշուշտ կ՛ուզեմ որ տղաս դպրոցը սիրէ, բայց ոչ իր ծնողքէն համ չառնելու աստիճան։»

ցած ըլլալ յարմար ժամանակին իրենց զաւակները և հեղինակութիւն ունեցած ըլլալ անոնց վրայ, որպէս զի դպրոցը չափազանց գերիվեր հանգամանքով մը չներկայանայ աղայոց և ծնողք չաս անձեռնհաս չերեւին իրենց։ Ծնողաց և դաստիարակաց պարբերական տեսակցութիւնները մեր վարժարաններու բարուց մէջ մուծանելի ամէնէն կարեւոր բարեկարգութեանց դասին կը պատկանին։ Մէկը այն գլխաւոր պարագաներէն որոնք դպրոցը ծնողաց քննադատութեանց առարկայ կ'ընեն. աղայոց դպրոցին մէջ ստացած և իրենց ընտանեաց մէջ բերած նոր գաղափարներն են, որոնց դէմ ընդունելութիւն կ'ընեն ծնողք, որովհետեւ իրենցը չեն։ Որքան աւելի խելացի պիտի ըլլային ծնողք եթէ անոնք ընդունէին բարեշրջութեան անխորտակելի հարկը և անմիտ դիմադրութիւն մը չընէին այն նոր գաղափարներուն, զորս իրենց զաւակները դպրոցէն կը բերեն, պայմանաւ անշուշտ որ ողջամիտ և հաստուն միտքերէ ու գիրքերէ ստացած ըլլան աղաք այդ գաղափարները, որոնք ըլլան իրենց համար իրօք մարսելի։

*
* *

Դպրոցին մէջ անցած տարիներուն արժէքը աղուն ստացած գիտելեաց քանակին մէջ չի կայանար, այլ նախ, իրմէ բարձրագոյն գերիվեր մարդոց — մաղթենք որ մեծ ըլլայ թիւը այդպիսի դաստիարակներու — հեղինակութիւնը ընդունելու և ինքնաբերաբար անոնց հնազանդելու ունակութիւնը ստանալու մէջ. յետոյ աշխատիլ սորվելու, աշխատելու վարժուելուն մէջ։ Անշուշտ, ուսուցանելի առարկաները և ուսուցման մեթոտ անկարեւոր բաներ չեն. ընդհակառակը. ա՛լ հաստատակ տեղիք մը դարձած է սա ճշմարտութիւնը թէ տղուն միտքը պէտք չէ անտեղի կերպով ծանրաբեռնել, թէ տղան պէտք է այնչափ բան միայն սորվի և այնպէս սորվի որ կարենայ մարսել իրեն աւանդուած գիտելիքը, թէ ուսմանց քանակը չէ, այլ անոնց որակն է կարեւորը, և ինչպէս որ մեր դպրոցականի գիրը ձեւափոխուած է կենաց ընթացքին մէջ, որ կը ցոլացնէ մեր անհատականութիւնը, այնպէս ալ դպրոցին մէջ մեր ստացած գիտելիքը հիմ մը միայն պէտք է ըլլայ որ յարմար ձեւափոխութիւնը կրէ ապագային։ Անշուշտ անկարեւոր խնդիրներ չեն ասոնք ամէնքը, բայց դպրոցին ամէնէն մեծ կարեւորութիւնը աշխատութեան վարժութիւնը տուող միջավայր մը ըլլալուն մէջ կը կայանայ։

Ընդհանրապէս, դպրոցին նստարաններուն վրայ է որ մարդ կ'ընտրէ իր ապագայ ասպարէզը։ Ինչպէս ուրիշ տեղ մը ըսուեցաւ արդէն, ասպարէզի ընտրութեան մէջ ծնողք առաջնորդի, խորհրդատուի դեր մը միայն ունին կատարելիք. անոնք պիտի ջանան լաւագոյն պայմաններու մէջ դնել տղան, լաւագոյն վարպետը գտնել անոր համար. մնացեալը իրենց չվերաբերիր, և պէտք չէ արգելք ըլլաք որ անոնք ընտրեն ասպարէզ մը որուն դուք չէք հաւնիր։ Նոյնպէս պէտք չէ որ փառասիրութենէ մղուած, ձեր զաւակները մղէք փայլուն ասպարէզներու, որոնց համար

եղած չեն անոնք։ Հակառակ պարագային, անոնց դժբաղդ բաստած կ'ըլլաք։

Բարենչան երեւոյթ մըն է որ կիներու համար ալ սկսած են բ-
խել մը ասպարէզներ որոնք ատենօք գոց կը մնային անոնց հան-
Ապաղան մեզ պիտի ըսէ թէ կիները ո՛ր տեսակ ասպարէզներու ընդու-
նակ են. հիմա փորձի շրջանն է. թող կիները փորձեն ազատօրէն իրենց
ուժերը մինչեւ որ իրենց ճամբան գտնեն։ Կարեւորը սա է որ ձեր աղ-
ջիկները, իրենց եղբայրներուն պէս, արհեստ մը սորվին, արհեստով մը
զբաղին և իրենց անկախութիւնը ապահովեն։ Պէտք է անոնք գիտ-
նան թէ անպատճառ ամուսնանալու համար ստեղծուած չեն իրենք։
Արգահատելի է վիճակը մեր միջակ և հարուստ դասակարգերու աղջիկ-
ներուն, մեր հարսնցու օրիորդներուն։ Զանձրացած խոշոր պէպէքներ են
անոնք, անգործութեան մէջ թմրեցնելով իրենց ջիղերը, վիպասանու-
թիւններով գրգռելով իրենց երեւակայութիւնը, ապարդիւն մսխելով
իրենց կեանքին ամէնէն բեղմնաւոր հասակը, սպասելով իրենց նշանա-
ծին՝ որ երբեմն շատ կ'ուշանայ ներկայանալու, և երբեմն ալ բնաւ
չիգար։

Աղջիկները պէտք է մանչերուն պէս լուրջ զբաղում մը ունենան,
անոնք պէտք է զբաղում մը ունենան մինչեւ իրենց ամուսնութիւնը՝
եթէ կ'ուզեն ամուսնանալ. անոնք պէտք է զբաղում մը ունենան նաեւ՝
եթէ չեն ուզեր կամ չեն կրնար ամուսնանալ. ամէն պարագայի մէջ
պէտք է դադրին անոնք այլեւս ըլլալէ այն ողորմելի, ուրիշին կարօտ,
գտնէ իրենց կեանքին մէկ մասին մէջ — երբեմն ալ իրենց ամբողջ կեան-
քին մէջ — ընկերութեան համար այն անօգուտ էակները որ են հիմա։

Ձեր ուղեցոյցի, առաջնորդի դերը պարտք կը դնէ նոյնպէս ձեր
վրայ, ձեր զաւակները տեղեակ ընելու մեր ժամանակի բոլոր ընկերային
մեծ երեւոյթներուն, թէ այն երեւոյթներուն որոնք ձեր համակրութիւնը
կը վայելեն, և թէ անոնց որոնց կուսակից չէք դուք անձնապէս։ Կա-
տարեալ ուղղամտութեամբ, գիտական անկեղծութեամբ և անկողմնակա-
լութեամբ պիտի պարզէք ձեր ըմբռնումները բոլոր այդ երեւոյթներու
մասին, մնացեալը ձեր զաւակներուն գիտնալիք բանն է։ Բայց յաճախ կը
պատահի որ երիտասարդները մեծ կարեւորութիւն պիտի տան ա՛յսպէս
վարուող ծնողաց խորհուրդներուն, և անոնց՝ իրենց ներշնչած վստահու-
թիւնը ղիրենք ետ պիտի կեցնէ իրենց տարիքին յարակից անխոհեմու-
թիւններէ և յանդգնութիւններէ։

ԱՐԱՐԱՏ

ցած ըլլալ յա
նեցած ըլլ
գաման
իրեն
վա
բ

մլուսած , ա

[504.]

Ins
138